

Bachelor scriptie

‘De jeugd is de kans van de kerk’
Over het ontstaan van jongerenmissen tijdens de jaren vijftig en zestig in Nederland

Auteur:	T.P.C.M. Legierse
Studentnummer:	3354520
Bachelor:	Geschiedenis
Onderwijsinstelling en faculteit:	Universiteit Utrecht, Geesteswetenschappen
Datum:	18-05-2016
Eerste lezer:	Jeroen Koch
Tweede lezer:	Ed Jonker

INLEIDING	3
HOOFDSTUK 1: DE LITURGISCHE BEWEGING	8
HOOFDSTUK 2: DE JAREN VIJFTIG EN ZESTIG	12
2.1 DE VERANDERENDE NEDERLANDSE SAMENLEVING TIJDENS DE JAREN VIJFTIG EN DE JAREN ZESTIG	12
2.2 'TUSSEN ASSIMILATIE EN PLURALISME'	14
HOOFDSTUK 3: HET RIJKE ROOMSE LEVEN	20
HOOFDSTUK 4: 'DE JEUGD IS DE KANS VAN DE KERK'	24
4.1. JONGERENCULTUUR	24
4.2. JONGERENLITURGIE	25
4.3. AANPASSINGEN IN DE TAAL VAN DE LITURGIE	25
4.4. 'PATER PIET' WESSELING	26
4.5. DE VASTENCONFERENTIES	27
4.6. MUZIKALE AANPASSING VAN DE LITURGIE	29
HOOFDSTUK 5: VERNIEUWINGEN VAN DE HEILIGE LITURGIE TIJDENS HET TWEEDE VATICANSE CONCILIE (1962-1965)	32
HOOFDSTUK 6: SWINGEN IN DE KERK? HET ONTSTAAN VAN DE BEATMIS	36
6.1 DE BEATMIS	37
CONCLUSIE	41
LITERATUURLIJST	45

Inleiding

De Nederlandse samenleving raakt na 1960 sterk ontkerkend.¹ De positie van de Katholieke Kerk in de Nederlandse samenleving is vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw niet meer zo alomvattend als voorheen. Waar de kerk vroeger een vast onderdeel was van het dagelijks leven van veel mensen en het een middel was om sociale controle uit te oefenen, kreeg de kerk nu een steeds minder vanzelfsprekende rol toebedeeld. Deze omslag in de positie en betekenis van religie in de samenleving is niet alleen in Nederland waar te nemen, maar in meer West-Europese landen.²

In *Trajecta*, een tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden, spreken verschillende theologen en historici over deze veranderende katholieke cultuur in de jaren zestig, die ze toeschrijven aan de maatschappelijke, culturele en economische ontwikkelingen van die tijd.³ Volgens de auteurs was er sprake van een 'strijd tegen deze ontwikkelingen', waarbij de Katholieke Kerk moderne middelen inzette om met de tijd mee te gaan.⁴

Er was sprake van economische groei die vanaf de jaren vijftig was ingetreden.⁵ Erik Bax stelt in zijn werk *Modernization and Cleavage in Dutch Society* dat de economische groei zorgde voor nieuwe technologieën, vergrootte mobiliteit, meer politieke participatie en de ontwikkeling van de welvaartstaat. Hierdoor was de bevolking minder afhankelijk van kerkelijke instituties. Het zorgde voor een kloof tussen de bevolking en de kerk.⁶

De jaren zestig worden op maatschappelijk en cultureel vlak volgens Peter van Rooden gekenmerkt door een popularisering van het romantische, expressieve en reflexieve zelf.⁷ Door de opkomst van consumentisme, vermaak, meer vrije tijd en

¹ P. van Rooden, 'Oral History en het vreemde sterven van het Nederlandse Christendom.', *BMGN*, CXIX (2004) 524.

² H. McLeod, W. Ustorf, ed., *The decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000* (2003 Cambridge)

³ T. Clemens, P. Klep, L. Winkeler, 'Moeizame moderniteit. Ter inleiding', *Moeizame moderniteit. Katholieke cultuur in transitie. Opstellen voor Jan Roes (1939-2003)* Themanummer *Trajecta*. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden 13 (2004) 14-26.

⁴ J. Roes, 'Katholizismus und Moderne oder Der veruntreute Himmel und seine Postmoderne Relevanz' in: *Kirchliche Zeitgeschichte*, (1991) 4.

⁵ J. Blom, 'De Jaren Vijftig' en de 'De jaren Zestig'?', *BMGN*, 112

⁶ E. Bax, *Modernization and Cleavage in Dutch Society. A study of long term economic and social change* (1990 Aldershot)

⁷ P. van Rooden, 'Oral History en het vreemde sterven van het Nederlandse Christendom.', *BMGN*, CXIX (2004) 524.

popmuziek werd het 'ritueel, collectief en vanzelfsprekend handelen waarin het katholieke geloof vorm had aangenomen niet langer overleven'.⁸

Tegelijkertijd groeit in Nederland een generatie jongeren op met een sterke eigen identiteit. Deze identiteit kenmerkt zich door: 'minder naar de kerk, meer naar school, minder werken en meer seks.'⁹ Er wordt in die periode voor het eerst gesproken over een jeugdcultuur. Onderdeel van deze jeugdcultuur is de kennismaking van de Nederlandse jeugd met nieuwe soorten muziek, films en consumptieartikelen, die veelal waren overgewaaid uit de Verenigde Staten.¹⁰ Volgens Righart werden jongeren tijdens de jaren vijftig en zestig voor het eerst gezien als een opzichzelfstaande generatie, die zich steeds sterker als onafhankelijke groep manifesteerden. Dit was mede mogelijk door de omvang van de nieuwe generatie.

Daarom neemt de Katholieke Kerk in Nederland vanaf eind jaren vijftig een vernieuwende houding aan. Steeds meer komt de nadruk te liggen op 'het bewuster maken van gelovigen, het geloof meer tot een vertoog maken dat ze op zichzelf konden toepassen.'¹¹ Dit werd mede gestimuleerd door besluiten die in het Vaticaan worden genomen tijdens het Tweede Vaticaans Concilie dat werd gehouden tussen 1962 en 1965. Het concilie stond in het teken van 'aggiornamento', het bij de tijd brengen van het katholieke geloof.¹²

Met name de jeugd blijkt een doelgroep waaraan de Katholieke Kerk in Nederland steeds meer terrein verliest. De traditionele katholieke dienst sloot niet meer aan bij de tijdsgeest, de ideeën en wensen van de jongeren.¹³ Er ontstaat bij de katholieke jongeren een vraag naar een nieuwe misvorm die beter bij jongeren aansluit. De jeugd voelt zich steeds meer betrokken bij het wereldgebeuren en wil hier tijdens de kerkdienst aandacht aan besteden. Een belangrijke progressieve pater genaamd Piet Wesseling signaleert deze behoefte aan vernieuwing bij jongeren en besluit in samenwerking met een aantal katholieke jongeren te zoeken naar een nieuwe misvorm. Hiervoor zijn

⁸ Ibidem, 546-548.

⁹ H. Righart *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict* (1995 Amsterdam) 29.

¹⁰ R. Labree, *Rock & Roll in rood-wit-blauw: de invloed van de Amerikaanse rock & roll op Nederland en de Nederlandse popmuziek tussen 1955-1965* (1993 Amsterdam) 10.

¹¹ P. van Rooden, 'Oral History en het vreemde sterven van het Nederlandse Christendom.', *BMGN*, CXIX (2004) 544.

¹² R. Bot, *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003)

¹³ 'Groepen jongeren in R.-K. Kerk roepen om vernieuwing' *De Tijd*, 1958

aanpassingen nodig in de traditionele rituelen en gebruiken van de kerkdienst. De rituelen en gebruiken tijdens de mis worden ook wel de liturgie genoemd. De initiatieven van de progressieve Wesseling en de katholieken jongeren resulteren uiteindelijk in het fenomeen 'de jongerenmis.' Deze nieuwe misvorm wijkt af van de traditionele katholieke liturgie vanwege haar muzikale en talige invulling. Men spreekt later ook van een jongerenliturgie. De jongerenliturgie had als doel zoveel mogelijk aan te sluiten bij de wensen van de katholieke jeugd.

Deze scriptie zal trachten een verklaring te vinden voor het ontstaan van de jongerenmis en de ontwikkeling van de jongerenliturgie gedurende 1950-1969. In hoeverre is het ontstaan van de jongerenliturgie een product van de binnenkerkelijke en buitenkerkelijke ontwikkelingen die plaatsvinden tussen 1950 en 1969?

Hierbij komen verschillende invalshoeken aan bod. Allereerst moet een algemeen beeld geschetst worden van de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw in Nederland. Daarnaast zal de historiografie over secularisering in Europa na 1945 worden behandeld. Hierbij komende angsten en verwachtingen van de Katholieke Kerk aan bod. Een belangrijk onderdeel hiervan is het Tweede Vaticaans Concilie omdat die bijeenkomst een antwoord probeert te formuleren op deze angsten en verwachtingen. Verder wordt aandacht besteed aan de opkomende jongerencultuur en de manier waarop de Katholieke Kerk hierop inspeelde met als resultaat de jongerenliturgie.

Er is voor de periode 1950-1969 gekozen omdat in de historiografie over dit tijdvak, de jaren vijftig en zestig altijd met elkaar verbonden zijn. De jaren vijftig vormden de kraamkamer van de jaren zestig.¹⁴ Dit geldt ook voor de opkomst van de jongerenmis. Op het initiatief van katholieke jongeren werden in samenwerking met pater Piet Wesseling vanaf de jaren vijftig bijeenkomsten georganiseerd. Het werk van pater Wesseling en de vraag van katholieke jongeren om vernieuwing binnen de kerk hebben ertoe geleid dat de jongerenmis een begrip werd. De verdere ontwikkeling van de jeugdmis is tijdens de jaren zestig. Het Tweede Vaticaans Concilie in 1962 geeft een impuls aan deze ontwikkeling. De jongerenmis wordt gangbaar in Nederland maar is geen vastomlijnd concept waar goede afspraken over zijn gemaakt. Vanaf de 1967 gaan een aantal clerici zich bezighouden met hoe ze de jongerendiensten kunnen invullen

¹⁴ S. Stuurman, 'Het zwarte gat van de jaren vijftig', in: *Kleio* 25:8 (1984) 6-13.

zonder dat de diensten teveel afwijken van de traditionele katholieke dienst. In 1969 worden hierover belangrijke besluiten genomen. De jongerenmis is vanaf dan niet meer in ontwikkeling. Er is dan ook gekozen voor het jaar 1969 om de periode af te sluiten.

Hoofdstuk 1 beschrijft het begrip liturgie en de liturgische bewegingen van Gueranger en Beauduin en de doelstelling die deze bewegingen voor ogen hadden. Betoogt zal worden dat er tijdens de jaren vijftig en zestig sprake is van een nieuwe liturgische beweging. Hierbij wordt gebruik gemaakt van secundaire literatuur over de geschiedenis van de Katholieke Kerk en de liturgie.

Het tweede hoofdstuk behandelt verschillende studies over de binnenkerkelijke en buitenkerkelijke ontwikkelingen die zich voordoen tijdens de jaren vijftig en zestig. Aan de hand van secundaire literatuur zal uiteengezet worden wat voor invloed deze ontwikkelingen had op onze samenleving en met name op de Nederlandse katholieke gemeenschap.

Hoofdstuk 3 geeft een inkijk in het leven van een katholiek voor de jaren vijftig en zestig. Dit gebeurt aan de hand van een artikel van Peter van Rooden en een boek van Jos Palm. Beiden werken laten tonen aan dat er sprake was van een gesloten katholieke minikosmos totdat de jaren vijftig en zestig hier verandering in brachten.

In hoofdstuk 4 zal gekeken worden naar de jongerenmissen die werden georganiseerd vanaf de jaren vijftig. Er werd hier ook al geëxperimenteerd met andere muziekstijlen en tevens werd de indeling van de liturgie aangepast om beter bij de jeugd aan te sluiten. Dit wordt in het licht geplaatst van de binnen- en buitenkerkelijke ontwikkelingen tussen 1950-1969. Er zal voor dit hoofdstuk veel gebruik gemaakt worden van krantenartikelen en van het Gregoriusblad en het Tijdschrift voor Liturgie.

In het vijfde hoofdstuk zal onderzocht worden in hoeverre het Tweede Vaticaans Concilie, dat in de jaren zestig gehouden werd, van invloed is geweest op de vernieuwing van de liturgie en de werking ervan op de verdere ontwikkeling van de jongerenmis. Er wordt ingegaan op de het pastoraal document *Sacrosanctum Concilium*. In dit document worden richtlijnen gegeven met betrekking op de vernieuwing van de liturgie. Deze richtlijnen geven een verklaring voor de verdere ontwikkeling van de jongerenmis.

Hoofdstuk 6 bespreekt een bijzonder soort jongerendienst, de *beatmis*. Een experiment van de Nederlandse Katholieke Kerk om seculiere muziek te gebruiken tijdens de kerkdienst om het voor jongeren aantrekkelijker te maken. Dit betekende een grote breuk met de Katholieke tradities. De toelichting zal gegeven worden op basis van krantenartikelen en stukken uit katholiek liturgische bladen zoals het Gregoriusblad, De Kerk Zingt en het Tijdschrift voor Liturgie. Daarnaast zal het succes of het falen van de jongerendienst besproken worden.

Het onderzoek zal worden afgesloten met de conclusie.

Hoofdstuk 1: De liturgische beweging

In het Liturgisch Woordenboek van Podhradsky lezen we een aantal gangbare definities van het woord liturgie door de eeuwen heen. De meest algemene begripsomschrijving van liturgie is die van dom Lambert Beadin: ‘De liturgie is de eredienst van de Kerk’.¹⁵ De definitie van liturgie, zoals beschreven in de *Codex Iuris Canonici*, het wetboek van de Katholieke Kerk, is ‘de openbare, in de naam van de Kerk door de wettelijk daartoe aangestelde personen en met de door de Kerk voorgeschreven handelingen aan God, de heiligen en zaligen bewezen eredienst; de regeling hiervan is de uitsluitende aangelegenheid van de apostolische stoel’.¹⁶ Daarnaast kan de liturgie volgens dom Prosper Gueranger worden beschouwd als ‘het geheel van symbolen, gezangen en handelingen, door middel waarvan de kerk uiting geeft aan haar godsverering.’¹⁷

Zo lang als de liturgie bestaat, is zij constant aan verandering onderhevig geweest. Vóór het concilie van Trente in 1563 was er zelfs sprake van een vrije ontwikkeling van de liturgie in de afzonderlijke kerken.¹⁸ Dit had alles te maken met de verschillende hervormingsstromen, zoals bijvoorbeeld het Calvinisme en Lutheranisme, waarmee West-Europa op dat moment te kampen had. Omdat deze vrije ontwikkeling niet gewenst was werd tijdens het concilie van Trente vastgesteld dat de paus het gezag had over alle liturgische kwesties. In 1588 werd hiervoor een apart orgaan opgericht dat werd overzien door de paus genaamd de ritencongregatie. Deze congregatie moest een einde maken aan de vrije ontwikkeling van de liturgie.¹⁹ Als gevolg van de oprichting van de ritencongregatie werd de liturgie vanaf dat moment beschouwd als iets dat vast stond en onveranderlijk was op kleine details na.²⁰

Ondanks het onveranderlijke en vastomlijnde karakter van de liturgie bestond er de zogeheten ‘liturgische beweging’ die vanaf het midden van de 19^e eeuw aanpassingen in de liturgie probeerde te bewerkstelligen. Deze beweging had als doel om de liturgie zo veel mogelijk te laten aansluiten bij de geloofsbeleving van het katholieke kerkvolk. De

¹⁵ G. Podhradsky *Beknopt Liturgisch Woordenboek* (Roermond 1965) 196.

¹⁶ *Codex Iuris Canonici* geschreven in 1256

¹⁷ Podhradsky *Beknopt Liturgisch Woordenboek*, 196.

¹⁸ *Ibidem*, 196.

¹⁹ *Ibidem*, 196.

²⁰ A. Hollaardt, *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (Roermond 1970) 19.

band tussen de gelovige en het bovennatuurlijke moest doormiddel van de liturgie in stand gehouden worden.²¹ De liturgie moest daarom afstand nemen van haar onveranderlijke en vastomlijnde karakter.

De 'liturgische beweging' is te verdelen in twee verschillende stromingen. De eerste stroming was gericht op het herstel van de Gregoriaanse eredienst. Een belangrijke figuur in de liturgische beweging is dom Prosper Gueranger, een Franse benedictijn geboren in 1805. Hij werd abt in 1837 van de abdij van Solesmes en had als hoogste ideaal om de liturgie in al haar pracht te herstellen.²² Zijn belangrijkste gedachte hierbij was om het kerkbezoekers zo veel mogelijk bij de eredienst te betrekken doormiddel van collectieve deelname aan gregoriaanse liederen en de verschillende gebeden.²³ Dit leidde er destijds toe dat er veel liturgische studiedagen werden georganiseerd over hoe dit doel het best te bereiken was. Tijdens de jaren zestig van de 20^e eeuw maken deze studiedagen een rentree. De plaatselijke parochies discussieerden tijdens deze bijeenkomsten openlijk met de kerkbezoekers over manieren om de kerkdiensten beter te maken. Er werden speciale studiedagen voor jongeren georganiseerd die waren gericht op het versterken van de band tussen de jeugd en de kerk.²⁴

De andere stroming van de liturgische beweging had, in tegenstelling tot de bovengenoemde stroming, de doelstelling om niet het volk bij de liturgie te brengen maar de liturgie bij het volk. Er moest een volksliturgie komen. De grondlegger van deze stroming is dom Lambert Beauduin, een Belgische benedictijn geboren in 1873. Waar de stroming, met als belangrijkste persoon Prosper Gueranger, vooral opereerde vanuit verschillende abdijen, probeerde Beauduin de liturgische beweging onder het volk te verspreiden doormiddel van verschillende boeken en tijdschriften. Deze liturgische beweging werd met de encycliek *Mediator Dei* van Pius XII (1947) goedgekeurd. Hierin worden een aantal praktische bepalingen uitgevaardigd, zoals het toelaten van de avondmis en het gebruik van de volkstaal voor sommige gebeden.²⁵ Met de officiële pauselijke goedkeuring kwam een einde aan de sinds Trente onveranderde liturgische gebruiken en werd meer ruimte gecreëerd voor liturgievernieuwing.

²¹ Podhradsky *Beknopt Liturgisch Woordenboek*, 196.

²² 'Dom Prosper Gueranger' <http://www.ndganagobie.com/domgueranger.htm> (06-06-2015)

²³ Podhradsky *Beknopt Liturgisch Woordenboek*, 197.

²⁴ Ibidem, 197.

²⁵ H.J. Selderhuis (red.) *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Kampen 2006) 829.

Hieruit kan worden opgemaakt dat de liturgie rond 1950 geen vastomlijnd concept meer is. Beter gezegd: er werd door beide stromingen gepoogd de liturgie zo aan te passen dat het de deelname van het volk zou vergroten. Dit was de centrale doelstelling van de twee liturgische stromingen. Natuurlijk kan niet voorbij worden gegaan aan de grondbeginselen die bij de liturgie horen maar om de godsverering van de gelovigen tijdens de eredienst zo sterk mogelijk te houden kon het niet anders dan dat er sociale, culturele of psychologische aanpassingen vereist waren om dit doel te bewerkstelligen. ‘Ze (de liturgische beweging) wil geen actie van bepaalde kringen in de Kerk zijn, maar een vernieuwingsbeweging van de Kerk.’²⁶ In de komende hoofdstukken zal duidelijk worden dat de Katholieke Kerk in Nederland vanaf de jaren vijftig langzaam afdaalt naar de samenleving. De gesloten katholieke gemeenschap zet haar deur op een kier en laat steeds meer invloeden van buitenaf toe. Er ontstaat bij zowel de kerkelijke elite als het kerkvolk veel twijfel over hoe met deze invloeden om te gaan. Een oude traditionele generatie komt tegenover een jonge vernieuwende generatie te staan.

Wanneer de doelstelling, vernieuwing van de liturgie om het kerkvolk zoveel mogelijk bij de eredienst te betrekken, van de liturgische beweging in het licht geplaatst wordt van deze afdaling naar de samenleving kan men spreken over een nieuwe stroming in de liturgische beweging. Tijdens de jaren vijftig werd de vernieuwing van de Katholieke Kerk in Nederland ingezet. In 1955 werd een oude generatie bisschoppen vervangen door een nieuwe generatie, die zich meer vooruitstrevend opstelden en open stonden voor veranderingen in de Katholieke Kerk.²⁷ Daarnaast had Nederland tijdens de jaren vijftig en zestig te maken met een groeiende groep jongeren door de babyboom die na de oorlog plaatsvond. De jongeren blijken bij uitstek een doelgroep waarop de Katholieke Kerk haar grip dreigde te verliezen. Steeds meer kwamen katholieke jongeren in aanraking met niet-katholieke ideeën en gewoonten. Dit kon zijn via de televisie, op school of op hun sportclub. Tijdens speciale bijeenkomsten, die werden georganiseerd door een progressieve pater in samenwerking met katholieke jongeren, werd gepoogd om deze invloeden van buitenaf te controleren en te kanaliseren. Het werd een vernieuwende kerkdienst die beter aansloot op de moderne tijd. Men was van mening dat het anders

²⁶ Podhradsky, *Beknopt Liturgisch Woordenboek*, 198.

²⁷ H.J. Selderhuis (red.) *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis* (Kampen 2006) 840.

kon en moest. Deze bijzondere en vernieuwende samenkomsten worden in een later hoofdstuk behandeld.

Tevens kondigt Paus Johannes XXIII in 1959 het Tweede Vaticaans Concilie aan met twee duidelijke doelen voor ogen. ‘Het terug grijpen naar de oude vormen van de leer (...) die in de geschiedenis van de Kerk, in tijden van vernieuwing, op buitengewoon praktische wijze vruchten hebben opgeleverd (...) en een verantwoorde vernieuwing van het christelijk leven.’²⁸ Het kernbegrip van het concilie lijkt dus net als de doelstelling van de liturgische beweging vernieuwing te zijn. Binnen de Katholieke Kerk wordt dit proces *aggiornamento* genoemd. Het ‘bij de tijd brengen’ van de Katholieke Kerk. Als we de decreten uitgevaardigd tijdens het Tweede Vaticaans Concilie verbinden aan de jaren zestig in Nederland en de opkomende jeugdcultuur, levert dat interessante uitkomsten op. Het Tweede Vaticaans Concilie blijkt namelijk het startschot voor de ontwikkeling van de jongerenliturgie. Een verbijzondering van het begrip jongerenliturgie is de *beatmis* die door muzikale en talige aanpassingen van de liturgie streeft naar meer betrokkenheid van de jeugd. Om deze ontwikkeling te begrijpen zal in het volgende hoofdstuk gekeken worden naar wat zich op binnenkerkelijk en buitenkerkelijk niveau afspeelde in Nederland tijdens de jaren vijftig en jaren zestig.

²⁸ R. Bot, *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 947.

Hoofdstuk 2: De jaren vijftig en zestig

Het vorige hoofdstuk toont aan dat er vanaf de jaren vijftig sprake is van voorzichtige liturgische vernieuwing. Dit was nodig om de kerkdienst beter bij de wensen van kerkvolk te laten aansluiten. Deze noodzaak tot vernieuwing lijkt te zijn ontstaan doordat onze samenleving aan sterk aan het veranderen was. In dit hoofdstuk zal aan de hand van een groot aantal auteurs uiteengezet worden welke binnen- en buitenkerkelijke ontwikkelingen zich voordeden.

2.1 De veranderende Nederlandse samenleving tijdens de jaren vijftig en de jaren zestig

De jaren zestig van de twintigste eeuw wordt in veel opzichten gezien als een belangrijk tijdvak in de Nederlandse geschiedenis. De belangrijkste werken over deze periode zijn afkomstig uit de jaren negentig. De jaren zestig wordt in deze boeken beschreven als een keerpunt of een breuk met de jaren vijftig. Het was een moment waarop allerlei boeiende veranderingen optraden die de Nederlandse samenleving voorgoed zou veranderen. Een van die studies komt van de hand van historicus Hans Righart. In *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict* signaleert Righart een generatieconflict in ons land, dat zorgde voor nieuwe ontwikkelingen. De dynamiek plaatst hij bij 'de jonge generatie, die het oude bestel sloopte.'²⁹ Volgens Righart was de positie van veel traditionele instituten wankel en maakten ze een interne crisis door. De interne crisis kenmerkte zich doordat nieuwe ideeën recht tegenover oude normen en waarden kwamen te staan. Hierdoor kon weinig tegenstand geboden worden aan de moderniserende Nederlandse samenleving.³⁰

James C. Kennedy stelt in zijn boek *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* juist dat het de zittende elite was die de veranderingen probeerde te kanaliseren. Volgens Kennedy voegde de elite zich in een oude traditie van aanpassing aan veranderende tijden.³¹ 'Nederland was ouderwets geworden en kon alleen overleven door in de moderne wereld mee te doen'.³² De Nederlandse katholieke kerk is een van die elites die vernieuwing niet schuwde om bij de tijd te blijven. 'Nederland heeft te maken

²⁹ J. Blom, 'De Jaren Vijftig' en de 'De jaren Zestig?', *BMGN*, 112 517.

³⁰ H. Righart *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict* (1995 Amsterdam)

³¹ J. Blom, 'De Jaren Vijftig' en de 'De jaren Zestig?', *BMGN*, 112 517.

³² J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (1995 Amsterdam)

met een cultureel ingrijpende transformatie. Van zeer conservatief werden de Nederlandse katholieken tot de meest progressieve van de wereld.³³ Kennedy stelt dat goed bestuur betekende dat ervoor gezorgd moest worden dat de zaken niet uit de hand liepen. De sociale ontwikkelingen moesten in de juiste richting worden gestuurd. Niet langer het koesteren van het verleden, maar een oriëntatie op alles wat modern was.³⁴ Dit is in lijn met het proces van ‘aggiornamento’ dat de Katholieke Kerk doormaakte.

Een belangrijke overeenkomst tussen de twee studies is de waarde die gehecht wordt aan de jaren vijftig als voorbereiding op de jaren zestig. In de ontwikkelingen die tijdens de jaren zestig plaatsvonden, diende de jaren vijftig als voorbode van wat er komen zou.³⁵ In *Een stille revolutie* van Paul Luyckx en Pim Slot wordt eveneens aandacht besteed aan de jaren vijftig als voorbereiding op de jaren zestig. Luyckx en Slot zien de jaren vijftig als ‘kraamkamer’ voor de veranderingen die een decennium later zouden optreden.³⁶ De auteurs richten zich met name op de verandering in mentaliteit en cultuur die de Nederlandse samenleving doormaakte. Het meest opmerkelijke is volgens Luyckx en Slot ‘de ontkenning van de betekenis van traditie.’³⁷ Hiermee doelen zij op het ogenschijnlijk makkelijk loslaten van traditie ten behoeve van vernieuwing. In het geval van de Nederlandse katholieke kerk is deze ontkenning van traditie ook waar te nemen. Van de sobere jaren vijftig van tucht en ascese naar de jaren zestig waar veel katholieke gebruiken en tradities ineens in twijfel werden getrokken en werden bediscussieerd door een hoogopgeleide kerkelijke elite.³⁸

Ook historicus Doeko Bosscher pakt de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw samen. De jaren vijftig zijn minstens net zo interessant als de jaren zestig zo stelt hij. Volgens Bosscher speelt een demografische factor een grote rol in de grote veranderingen van de jaren zestig. De nieuwe generatie dient zich in groten getale aan. Daarnaast zijn ze hoger opgeleid en worden ze steeds vaker blootgesteld aan seculiere televisie en er was sprake van een verhoogde mobiliteit.³⁹ Daarnaast gaat hij in op de

³³ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (1995 Amsterdam) 209.

³⁴ Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw* (1995) 209.

³⁵ J. Blom, ‘De Jaren Vijftig’ en de ‘De Jaren Zestig?’, *BMGN* 112, 522.

³⁶ Blom ‘De Jaren Vijftig’ en de ‘De Jaren Zestig’ 523.

³⁷ *Ibid*, 523.

³⁸ F. Lechner ‘Catholicism and Social Change in the Netherlands: A Case of Radical Secularization’ *Journal for the Scientific Study of Religion* 28.2 (1989) 136-147.

³⁹ D. Bosscher, ‘Nederland en de jaren zestig: een doolhofachtig cultuurlandschap’ *Groniek* 137, 471-472.

invloed van deze veranderingen op het geloof. Hij betoogt dat de gestructureerde gelovigheid vanaf de jaren zestig in de ban werd gedaan.

Bovenstaande studies proberen alle een verklaring te geven voor de culturele en maatschappelijke veranderingen tijdens de jaren zestig in Nederland. In het licht van dit onderzoek is de centrale these van Kennedy het meest bruikbaar. Hij stelt dat de elite zich in een oude traditie van aanpassen aan veranderende tijden voegde.⁴⁰ De Katholieke Kerk kan gezien worden als een traditioneel instituut, dat vanaf de jaren vijftig niet langer het koesteren van het verleden nastreeft, maar juist een oriëntatie had op alles wat modern was.⁴¹ Alleen door mee te gaan met de tijd, kon de positie van de Katholieke Kerk behouden worden. Daarnaast kan de stelling van Luykx en Slot met betrekking tot de ontkenning van traditie gebruikt worden om tot een begrip te komen van de aanstaande veranderingen binnen de traditionele liturgie. Niet langer werden de tradities van de Katholieke Kerk vastgehouden, maar juist aangepast om met de tijd mee te gaan. Dit laat zien dat er sprake is van ontkenning van traditie.

2.2 'Tussen assimilatie en pluralisme'⁴²

De zojuist beschreven literatuur laat zien dat er in maatschappelijke zin veel veranderde in ons land tijdens de jaren vijftig en zestig. Om het ontstaan van de jongerenliturgie te begrijpen moet ook aandacht besteedt worden aan het proces van secularisering dat zich in Nederland voordeed tijdens deze periode.

Peter van Rooden is met zijn artikel 'Oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom' bijzonder bruikbaar om het seculariseringsproces tijdens de jaren vijftig en zestig in Nederland te beschrijven. 'Nederland behoorde in 1960 nog tot een van de meest christelijke landen van Europa. Enkele decennia later was er weinig over van deze positie.'⁴³ Van Rooden probeert hiervoor een sociologische verklaring te vinden aan de hand van *oral history* naar het voorbeeld van McLeod en Brown in hun respectievelijke studies 'Religion and the People of Western Europe 1789-1989' en 'The Death of Christian Britain: Understanding Secularisation, 1800-2000', die hier ook

⁴⁰ J. Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig* (1995 Amsterdam)

⁴¹ Kennedy *Nieuw Babylon in aanbouw* (1995) 209.

⁴² J. Thurlings, *De Wankele Zuil. Nederlandse Katholieken tussen Assimilatie en Pluralisme* (1971 Nijmegen)

⁴³ P. van Rooden, 'oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.' *BMGN*, 119.4 (2004) 524.

gebruik van maakten. Hij verwerpt de traditionele godsdienstsociologische stelling dat moderniteit en godsdienst tegenover elkaar zouden staan.⁴⁴ Volgens de traditionele secularisatiethese wordt het geloof van individuen tijdens de jaren zestig aangetast door de moderniteit. Er moet volgens van Rooden juist niet gekeken worden naar de aantasting van het geloof van het individu door moderniteit. Beter is het om te kijken naar de veranderende rol van religie in de samenleving door moderniteit, die vervolgens invloed heeft op het geloof van het individu.⁴⁵ Hij onderbouwt zijn these met theorieën van Hugh McLeod en Callum Brown. McLeod en Brown stellen dat ‘godsdienst uiteindelijk berust op de intellectuele en emotionele band tussen het individu en een bovennatuurlijke waarheid.’⁴⁶ Om de rol van godsdienst tijdens een bepaalde periode te begrijpen moet dus gekeken worden naar de positie van godsdienst binnen de samenleving en de invloed daarvan op die intellectuele en emotionele band.

Duidelijk is dat de positie van godsdienst sterk veranderde tijdens de jaren vijftig en zestig. ‘De Nederlandse katholieke kerk maakte een ingrijpende rituele revolutie door om de gelovigen bewuster te maken, het geloof meer tot een vertoog te maken dat ze ook op zichzelf kunnen toepassen.’⁴⁷ Volgens van Rooden heeft dit grote impact gehad op de Nederlandse katholieken. ‘De katholieke kerk stond juist bekend om vaste en vanzelfsprekende rituelen.’⁴⁸ Verder stelt hij dat niet de plotselinge verandering in de liturgie de katholieken tot twijfel bracht, maar het geleidelijk minder belangrijk worden van religieuze handelingen in hun leven.⁴⁹

Het proces van het geleidelijk minder belangrijk worden van religieuze handelingen hangt samen met Brown’s theorie over het ‘nieuwe zelf’, dat ontstond tijdens de jaren zestig. Brown stelt dat de jaren zestig gezien kunnen worden als de popularisering van het romantische, expressieve en reflexieve zelf.⁵⁰ Deze stelling is ook toe te passen op wat er in de Nederlandse samenleving gebeurde. Waar godsdienst voorheen voor veel mensen nog bepaalde wat men deed en voelde, was er nu meer keuze voor het individu om hier invulling aan te geven. De culturele veranderingen die zich

⁴⁴ Van Rooden ‘*oral history* en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.’ 525

⁴⁵ *ibid*, 526

⁴⁶ *ibid*, 528

⁴⁷ Van Rooden ‘*oral history* en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.’ 544

⁴⁸ *ibid*, 545

⁴⁹ *ibid*, 545

⁵⁰ *ibid*, 546

voordeden tijdens de jaren zestig in ons land hebben dit gevoel van het romantische, expressieve en reflexieve zelf alleen maar versterkt. De belangrijkste culturele factor was de popmuziek als ultieme vorm van zelfexpressie.⁵¹ De collectieve en vanzelfsprekende rituelen waar het katholieke geloof om bekend stond kwamen ineens op gespannen voet te staan met deze culturele ontwikkelingen en viering van het romantische, expressieve en reflexieve zelf. We zien dan ook dat er vanaf de jaren vijftig manieren worden gezocht om het geloof te laten aansluiten bij het ‘nieuwe zelf’.

Frank Lechner besteedt in zijn werk ‘Catholicism and Social Change in the Netherlands: A Case of Radical Secularization?’ uitgebreid aandacht aan de secularisatietheorie van John Coleman. Volgens Coleman onderging de Katholieke Kerk een succesvol proces van het aanpassen aan een samenleving die steeds meer divers werd. De kerk ontdeed zich van haar verantwoordelijkheden als katholieke ‘zuil’ en vernieuwde zichzelf van binnenuit.⁵² Coleman signaleert een ‘sterke’ kerk die zich open en pluralistisch opstelde zodat de gelovigen zich niet voelden afgesloten van de samenleving.⁵³ Om dit te bewerkstelligen moest de kerk daarom een aantal kernwaarden aanpassen en de relatie tot de samenleving opnieuw uitvinden.⁵⁴ Niet iedereen deelt de mening van Coleman als het aankomt op het aanpassen aan de samenleving. Thurlings stelt juist dat er sprake was van een interne crisis binnen de katholieke zuil waardoor het aanpassingsvermogen ontbrak. De Katholieke Kerk in Nederland bevond zich tussen assimilatie en pluralisme.⁵⁵ Enerzijds probeerden katholieken manieren te vinden om aan te sluiten bij de moderne tijd, terwijl ze wel aan hun eigen identiteit en tradities wilden vasthouden. Lechner is het ook niet eens met Coleman wat betreft de succesvolle aanpassing aan de moderne tijd. Lechner stelt dat ‘toen de Nederlandse katholieken steeds meer in de seculiere samenleving opgingen, de doctrinaire kern van het geloof en de subculturele identiteit werd aangetast door progressieve katholieken.’⁵⁶ Deze tweestrijd

⁵¹ Van Rooden ‘oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.’ 525.

⁵² F. Lechner ‘Catholicism and Social Change in the Netherlands: A Case of Radical Secularization’ *Journal for the Scientific Study of Religion* 28.2 (1989) 136-147.

⁵³ Lechner ‘Catholicism and Social Change in the Netherlands’, 136.

⁵⁴ *Ibid.*, 138

⁵⁵ J. Thurlings, *De Wankele Zuil. Nederlandse Katholieken tussen Assimilatie en Pluralisme* (1971 Nijmegen)

⁵⁶ F. Lechner ‘Catholicism and Social Change in the Netherlands: A Case of Radical Secularization’ *Journal for the Scientific Study of Religion* 28.2 (1989) 136-147.

heeft geleid tot ‘een slijtage van katholieke levensgewoonten en de slijtage van een specifieke katholieke levensvisie’.⁵⁷

Historicus Peter van Dam kenmerkt de jaren vijftig en zestig, net als van Rooden en Brown, als een tijd van individualisering en daarnaast als een periode van ontzuiling.⁵⁸ Volgens van Dam heeft er in Nederland een transitie plaatsgevonden van zware gemeenschappen naar lichte gemeenschappen. De katholieke zuil kan gezien worden als een zware gemeenschap met eigen normen en waarden en een sterke identiteit.⁵⁹ De katholieke gemeenschap werd in stand gehouden door netwerken van organisaties met dezelfde katholieke identiteit. Met de ontzuiling verdwijnt de zware katholieke gemeenschap en maakt deze plaats voor nieuwe lichte katholieke gemeenschappen, die minder strak omljnd zijn en minder naar binnen gekeerd. Er is meer ruimte voor nieuwe ideeën en initiatieven. Religieuze gemeenschappen zijn, net als andere gemeenschappen in Nederland, sinds de jaren zestig minder helder omljnd en hanteren vaak geen strikt moreel kader meer.⁶⁰

Voor de katholieke geestelijken heeft dit als gevolg, dat ze gaan twijfelen aan de traditionele koers van de kerk in theologische vragen als de vormgeving van de mis en de maatschappelijke vragen als de rol van katholieke organisaties.⁶¹ In 1951 laait de discussie op tussen jonge geestelijken en de oude garde. Er wordt gesproken over een sterkere oriëntatie op de verantwoordelijkheid van de individuele katholiek die volgens de jonge geestelijken wenselijk was.⁶² De oude garde wilde hier weinig van weten. Het leidde uiteindelijk tot het uitvaardigen van een mandement genaamd *De katholieken in het openbare leven*. In dit mandement werd elke scheiding tussen godsdienst en leven verworpen en werden katholieken aangespoord zich actief in te zetten in katholieke verenigingen.⁶³ 1959 werd het voor iedereen zichtbaar met de aankondiging van het Tweede Vaticaanse concilie. ‘In het openbaar discussieerden geestelijken, intellectuelen en gewone leken over

⁵⁷ Thurlings, *De Wankel Zuil* (1971) 127.

⁵⁸ P. van Dam, ‘Een wankel vertoog: over ontzuiling als karikatuur’ *BMGN-LCHR* 126.3 52-77.

⁵⁹ P. van Dam, ‘Een wankel vertoog’, 75.

⁶⁰ *Ibid.*, 76.

⁶¹ *Ibid.*, 66.

⁶² *Ibid.*, 66.

⁶³ M. Spiertz, ‘De Nederlandse bisschoppen in beraad (1951-1953). Uit de voorgeschiedenis van het Bisschoppelijk Mandement van 1954’, *Trajecta* 4.4 (1995) 316-341

de vraag wat er binnen en buiten de kerk zou moeten veranderen om het katholieke geloof aan het heden aan te passen.⁶⁴

Duidelijk is geworden dat de Nederlandse samenleving een transformatie doormaakte tijdens de jaren vijftig en zestig. De Katholieke Kerk in Nederland had moeite met deze transformatie. Er moest tegenstand geboden worden tegen het proces van individualisering enerzijds en de secularisering anderzijds.

De individualisering die plaatsvond tijdens de jaren vijftig en zestig is tweeledig. Ten eerste was er sprake van een popularisering van het romantische, expressieve en reflexieve 'nieuwe' zelf. Eerder werd gesteld dat volgens McLeod en Brown, uiteindelijk berust op de intellectuele en emotionele band tussen het individu en een bovennatuurlijke waarheid.⁶⁵ Wegens de popularisering van het 'nieuwe zelf' werd die band verstoort. Er was ineens meer keuze om invulling te geven aan de bovennatuurlijke waarheid. De religieuze invulling werd minder vanzelfsprekend. Daarnaast zorgde de individualisering ervoor dat er minder sprake was van een collectieve zingeving.

Naast de individualisering had ons land ook te maken met secularisering. Eerder al werd secularisering door van Dam gekoppeld aan ontzuiling. De katholieke zuil verloor haar positie als gemeenschap waarin gebruiken en tradities als vanzelfsprekend werden beschouwd. Er kwam een pluralistische katholieke gemeenschap voor in de plaats met enerzijds progressieve jonge geestelijken en anderzijds een oude conservatieve garde. Er moest met de tijd meegegaan worden, maar men wist niet hoe. Deze interne crisis heeft ervoor gezorgd dat de katholieken verdeeld raakten over de te varen koers. Het doel was om de gelovigen bij de kerk te houden door de intellectuele en emotionele band tussen het individu en de bovennatuurlijke waarheid te versterken. Daarom werd vanaf de jaren vijftig gezocht naar nieuwe manieren van zingeving. De verdeeldheid tussen de oude conservatieve garde en de progressieve jonge geestelijken is goed te begrijpen. De jeugd van een katholiek voor de jaren vijftig stond in teken van vaste katholieke rituelen en gebruiken die het dagelijks leven omljstten, onmondigheid en onwetendheid. In het volgende hoofdstuk zal aandacht geschonken worden aan het

⁶⁴ P. van Dam, 'Een wankel vertoog', 66.

⁶⁵ Van Rooden 'oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.' 525

leven van de katholieke jeugd voor de veranderingen van de jaren vijftig en zestig aan de hand van het artikel van van Rooden en het boek 'Moederkerk' van Jos Palm.

Hoofdstuk 3: Het Rijke Roomse leven

In het vorige hoofdstuk werd beschreven welke belangrijke ontwikkelingen zich voordeden tijdens de jaren vijftig en zestig in ons land en wat de impact daarvan was op onze samenleving. Dit had ook gevolgen voor het alledaagse leven van de katholieke gemeenschap. Tijdens de jaren vijftig en zestig was een duidelijke trend waarneembaar, de deuren van de gesloten katholieke gemeenschap werden op een kier gezet. De rol van godsdienst in het leven van de katholieken werd steeds minder vanzelfsprekend en kreeg steeds vaker te maken met invloeden van buitenaf. De katholieke jongeren die in deze tijd opgroeiden werden blootgesteld aan nieuwe ideeën en cultuurverschijnselen die niet rijmde met de katholieke gebruiken en tradities. Dit baarde de oudere generatie zorgen, de jeugd was volgens hen extra vatbaar voor deze nieuwigheden. Aan de hand van passages uit 'Moederkerk' van Jos Palm en het artikel 'Oral history' van Peter van Rooden zal getracht worden een beeld te geven van het leven van een jonge katholieken en de rol van godsdienst in het dagelijks leven totdat de jaren vijftig en zestig zorgden voor grote veranderingen.

Het artikel 'Oral history' van Peter van Rooden is tot stand gekomen door interviews met een groot aantal respondenten over godsdienst tijdens hun vroege leven. De geïnterviewden beleefden hun jeugd tussen eind jaren veertig en eind jaren zestig. Het schetst een duidelijk beeld van de rol die godsdienst speelde. Wat veel terugkomt in de interviews met de respondenten is het thema van onwetendheid en onmondigheid.⁶⁶ Een van de respondenten beschrijft die onwetendheid als volgt: "Ik geloofde omdat je niks beter wist. Je werd dom gehouden en alles was van hun en van God... en alles wat je deed was zonde."⁶⁷ Daar ging onmondigheid mee gepaard: "Er werd niet over nagedacht, het hoorde er gewoon bij."⁶⁸ Het dagelijks leven bestond uit religieuze gewoonten en rituelen die als vanzelfsprekend werden beschouwd. 'Godsdienst was bovenal aanwezig in handelingen en rituelen die het dagelijks leven doorlopend

⁶⁶ P. van Rooden, 'oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.' *BMGN*, 119.4 (2004) 530.

⁶⁷ *Ibid.* 530.

⁶⁸ *Ibid.* 532.

omlijsten.⁶⁹ Daarnaast was er sprake van een nadruk op regels, gehoorzaamheid en een zekere mate van sociale controle. Iedereen binnen de katholieke gemeenschap leefde op ongeveer dezelfde manier dus het werd ook niet in twijfel getrokken. Dit duidt weer op de eerder genoemde onmondigheid. Men accepteerde het zoals het was.

Het boek 'Moederkerk' van Jos Palm beschrijft het leven van zijn katholieke ouders en zijn eigen opgroeien in een katholiek gezin. Het verhaal laat de lezer getuige zijn van de rijke Roomse jeugd van zijn moeder, het huwelijk van zijn ouders en de geboorte en het opgroeien van hun kinderen. Het is tevens een tekenend voorbeeld van hoe het leven van een katholiek door de jaren heen steeds vaker in aanraking kwam met ideeën en gebruiken die afweken van wat ze altijd als normaal hadden beschouwd.

'Moederkerk' begint met een beschrijving van de jeugd van Greetje, de moeder van Palm. Haar hele jonge bestaan staat in teken van de katholieke kerk. Greetje ging naar een katholieke lagere school, werd lid van een katholieke meisjesvereniging, had een baan bij de PTT en leidde een mooi Rooms leven.⁷⁰ Ze groeit op in een katholieke minikosmos met weinig invloeden van buitenaf, behalve misschien op haar werk.

De oorlogsjaren braken aan en het gezin van zijn moeder werd uit Arnhem geëvacueerd. Ze werden ondergebracht bij een boerengezin en het leerde Greetje 'dat het best goed vertoeven was tussen andersdenkenden. Het was een ervaring die ze op kantoor ook al had opgedaan.'⁷¹

Volgens Palm was het einde van de oorlog het begin van een meer open houding van de Katholieke Kerk. Hij stelt dat: 'de oorlog iets van de roomse exclusiviteit en eenkennigheid had afgeschraapt.'⁷² Leiders van de katholieke en protestante kerk protesteerden eensgezind tegen de razzia van 1942 in Amsterdam. Andere tekenen van een veranderende houding van de katholieke kerk na de oorlog zijn volgens Palm: het 'Ene Kerk'-initiatief dat geïnteresseerde andersdenkenden kennis moest laten maken met de Katholieke Kerk, de naamsverandering van de Rooms Katholieke Staatspartij naar de Katholieke Volkspartij en de komst van een 'gesocialiseerde' kapel.⁷³ De laatstgenoemde

⁶⁹ P. van Rooden, 'oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.' *BMGN*, 119.4 (2004) 544.

⁷⁰ J. Palm, *Moederkerk* (2012 Amsterdam)

⁷¹ J. Palm, *Moederkerk* (2012 Amsterdam) 90.

⁷² *Ibid*, 91.

⁷³ *Ibid*, 92.

kapel was bedoeld voor ‘godsdienstig en maatschappelijk verwaarloosde jeugd en onmaatschappelijken.’⁷⁴ Er werden missen voorgelezen en bijeenkomsten georganiseerd voor de jeugd. Dit waren voor Palm tekenen dat de Katholieke Kerk steeds meer naar de gewone samenleving trok.⁷⁵

Na de oorlog vervulde de moeder van Palm haar katholieke plicht. Ze trouwde en stichtte een gezin met zes kinderen. Jos Palm groeide op in het dorpje Zeddam als onderdeel van wat hij zelf een katholiek modelgezin noemt. De auteur benadrukt hoe zeer het geloof het dagelijks leven dicteerde. Iedere ochtend naar de schoolmis en de vele katholieke feestdagen door het jaar heen. ‘Een leven vol van zekere betekenis en geregelde rituelen, dat was wat de kerk haar grote familie bood.’⁷⁶

Hoewel er in Zeddam weinig van te merken was, deden zich in de rest van ons land wel degelijk veranderingen voor vanaf de jaren vijftig. Er werden steeds minder priesters gewijd, de katholieke jeugdbeweging groeide niet meer en katholieke jongeren gingen steeds vaker bij een algemene vereniging sporten.⁷⁷ Daarnaast maakte ons land kennis met nieuwe culturele verschijnselen: de uit Amerika overgewaaide rock-’n-roll, Amerikaanse films en de Provo-beweging. Deze ontwikkelingen pasten niet bij het ‘Nederland van de wederopbouw uit de jaren vijftig van tucht en ascese.’⁷⁸

Zelfs binnen de Nederlandse Katholieke Kerk was een nieuw geluid te horen toen monseigneur Bekkers, een bekende bisschop uit Den Bosch, sprak over de gezinsuitbreiding: ‘Dit is een gewetenszaak waarin niemand treden mag.’⁷⁹ Hij wilde hier eigenlijk mee zeggen dat men zelf mocht bepalen hoeveel kinderen er geboren zouden worden. Zaken die voorheen nooit in twijfel getrokken zouden worden door een katholiek, werden nu bespreekbaar. De kerk werd prettiger en menselijker. De ferme grip die het instituut had op haar volgelingen verslaptte. Er moest gekeken worden naar hoe de katholieke kerk met haar tijd mee kon gaan. De roep om vernieuwing kwam uit het Vaticaan zelf. Het Tweede Vaticaanse Concilie werd aangekondigd in 1959 door paus Johannes XXIII en zou in teken staan van ‘aggiornamento’, het bij de tijd brengen van de

⁷⁴ *Ibid*, 93.

⁷⁵ *Ibid*, 93.

⁷⁶ J. Palm, *Moederkerk* (2012 Amsterdam) 148.

⁷⁷ J. Palm, *Moederkerk* (2012 Amsterdam) 146.

⁷⁸ Palm, *Moederkerk* 155.

⁷⁹ *Ibid*, 157.

Katholieke Kerk. Dit concilie zou het einde betekenen van de thema's die het katholieke leven van de oude generatie, waar de moeder van Palm onderdeel van was, hadden gekenmerkt. Vaste katholieke rituelen en gebruiken die het dagelijks leven omljstten, de vanzelfsprekendheid hiervan, de onmondigheid en onwetendheid zouden langzaam verdwijnen. De jonge katholieken die opgroeiden in de jaren vijftig en zestig kregen te maken met een Katholieke Kerk die zich kenmerkte door twijfel en discussie over hoe de kerk zich zou handhaven in een snel moderniserende samenleving. Er werd in elk geval al flink geëxperimenteerd door de Nederlandse Katholieke Kerk met manieren om grip te blijven houden op het kerkvolk. De jonge katholieken waren een groep die extra aandacht verdienden. Zij waren immers de toekomst van de Katholieke Kerk. Tijdens de jaren vijftig werden de eerste pogingen gedaan om het jongeren meer naar hun zin te maken in de vorm van gezellige bijeenkomsten en conferenties. Deze 'jongerenmis' ontwikkelde zich razendsnel in de jaren zestig, toen Nederland te maken kreeg met een sterk groeiende jeugdcultuur. In het volgende hoofdstuk zal hier aandacht aan besteed worden.

Hoofdstuk 4: ‘De jeugd is de kans van de kerk’⁸⁰

4.1. Jongerencultuur

Over het algemeen wordt aangenomen dat de jongerencultuur van de jaren vijftig en zestig ertoe heeft geleid dat de jongerenliturgie door de Katholieke Kerk werd ontwikkeld.⁸¹ Zowel de jongerencultuur als de eerste contouren van de jongerenliturgie vinden hun oorsprong in de jaren vijftig.

Het boek *De eindeloze jaren zestig: geschiedenis van een generatieconflict* van Hans Righart gaat voor een groot deel over de jeugd en jeugdcultuur. Volgens Righart worden jongeren tijdens de jaren vijftig en zestig voor het eerst gezien worden als een opzichzelfstaande generatie die zich steeds sterker als afhankelijke groep manifesteren.⁸² Deze manifestatie van jongeren komt tot uiting in een eigen ontwikkelde jongerencultuur. De door Righart beschreven jongerencultuur leunt sterk op Anglo-Amerikaanse culturele stijlfiguren en heeft als belangrijkste culturele kenmerken de kleding, films en muziek.

Het artikel van Piet de Rooy ‘Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig’ voegt hieraan toe dat jeugd tijdens de jaren vijftig in aanraking komt met een ‘zeer sterk groeiende deelname aan onderwijs, grote verschuivingen in de arbeidsmarkt, toenemende consumptieve betekenis van jongeren en het doorzetten van een meer open, minder hiërarchisch pedagogisch klimaat in de gezinnen.’⁸³ Deze ontwikkelingen hebben volgens de auteur geleid tot ‘een afkeer van formele organisaties, een toenemende verwerping van sociale controle op seksualiteit, een betrekkelijk zakelijke, althans niet zeer idealistische houding, een verheerlijking van het jong-zijn als zodanig en, daaraan verbonden, een sterke oriëntatie op de wereld der volwassenen.’⁸⁴ Deze ontwikkelingen moeten wel impact hebben gehad op de katholieke jongeren die hiermee steeds in aanraking kwamen. In het vorige hoofdstuk werd beschreven dat

⁸⁰ P. Wesseling C.ss.R, *Geen andere kans* (Den Haag 1950) 7.

⁸¹ G. Podhradsky *Beknopt Liturgisch Woordenboek* (Roermond 1965) en A. Hollaardt *Liturgische Oriëntatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (1970 Roermond)

⁸² Righart *De eindeloze jaren zestig* (1995 Amsterdam) 29.

⁸³ P. de Rooy, ‘Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig.’ *BMGN-Low Countries Historical Review* 101.1 (1986) 77.

⁸⁴ P. de Rooy, ‘Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig.’ *BMGN-Low Countries Historical Review* 101.1 (1986) 77.

katholieken voor de jaren vijftig en zestig in hun eigen minikosmos leefden en weinig invloeden van buitenaf te verduren kregen. Met de komst van de televisie, het langzaam verdwijnen van katholieke verenigingen, de vergrote deelname aan het onderwijs en meer vrije tijd traden katholieke jongeren steeds meer uit hun gesloten samenleving. Het lijkt erop dat ze zich een meer kritische houding ten opzichte van de wereld gingen aannemen en op zoek gingen naar een eigen identiteit.

Een belangrijke rol is weggelegd voor muziek aldus Righart. De jongeren konden hun gevoel uiten en zich identificeren met de muziek van toen. Daarnaast had de muziek een hoge amusementswaarde. Er kon lekker op worden gedanst. Het is daarom in mijn ogen bij uitstek een middel dat jongeren als groep met elkaar kan verbinden.

Daarnaast sluit het zoeken naar een nieuwe identiteit van jongeren aan bij de popularisering van het romantische, expressieve en reflexieve individu dat ook werd beschreven door van Rooden en Brown.⁸⁵

Om een antwoord te geven op deze ontwikkelingen werd vanaf de jaren vijftig geëxperimenteerd met manieren om de kerkdienst aantrekkelijker te maken voor de katholieke jeugd. Dit leidde tot de ontwikkeling van de jongerenmis met de daarbij horende jongerenliturgie

4.2. Jongerenliturgie

Het is allereerst van belang om vast te stellen in welk opzicht jongerenliturgie afwijkt van de traditionele liturgie. Enerzijds is er sprake van een aanpassing in de taal van de liturgie. De taal van de liturgie zal niet langer meer een sacrale taal zijn maar een informatieve, zakelijke taal.⁸⁶ Anderzijds is de jongerenliturgie een muzikale aanpassing.⁸⁷ Alhoewel de ontwikkeling van de jeugdliturgie pas rond 1964 grote vaart zal nemen, kunnen we al tijdens de jaren vijftig contouren ontwaren die uiteindelijk zouden uitgroeien tot een nieuw gevormde jongerenliturgie.

4.3. Aanpassingen in de taal van de liturgie

F. De Maeseneer stelt in haar artikel 'Het fenomeen jongerenliturgie in de parochie' dat de jongerenmis als liturgisch verschijnsel is ontstaan omdat de jeugd zich

⁸⁵ Van Rooden 'oral history en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom.' 525.

⁸⁶ F. de Maeseneer, 'het fenomeen jongerenliturgie in de parochie' *Tijdschrift voor Liturgie* 68 (1968) 17.

⁸⁷ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 1239.

tijdens de jaren vijftig en zestig steeds meer betrokken voelt bij het wereldgebeuren. Deze betrokkenheid is te verklaren door de invloed van de eerder beschreven ontwikkelingen die ervoor zorgden dat ze steeds vaker in aanraking kwamen andere niet-katholieke ideeën. Jongeren hadden de behoefte om hier op in te gaan binnen de context van de liturgie. De traditionele liturgie sloot hierbij niet genoeg aan en de jongeren hadden het verlangen om actuele kwesties in de kerk te behandelen.⁸⁸ De Katholieke Kerk deelde dit verlangen omdat ze de actuele kwesties op hun manier konden uitleggen. Ze wilden als het ware de regie houden. Dit kon bij uitstek bij een kerkdienst speciaal voor jongeren georganiseerd, de jongerenmis.

Na enig archiefwerk lijkt de term ‘jongerenmis’ pas in het jaar 1964 gangbaar te worden. Echter worden er voor 1964 ook al krantenartikelen gewijd aan een bijzondere dienst speciaal voor tieners.⁸⁹ Tal van krantenartikelen beschrijven zogeheten ‘vastenconferenties’ voor jongeren in de Sint-Nicolaaskerk te Amsterdam. De krantenstukken van onder andere de Volkskrant, de Maasbode en de Tijd dateren allemaal uit het jaar 1957 en dit jaar kan daarom gezien worden als startpunt voor deze jongerendiensten. Dat het om een noviteit ging, bevestigt een artikel uit een onbekende krant uit 1957. In het artikel is te lezen dat voor het eerst een serie conferenties wordt gehouden voor jongvolwassenen in Nederland. C.s.s.R. ‘Amsterdam beleefd een primeur, voor het eerst dit jaar wordt een serie conferenties gehouden voor speciaal voor jong publiek.’⁹⁰

4.4. ‘Pater Piet’ Wesseling

Een sleutelfiguur in de ontwikkeling van de jongerenmissen in Nederland is pater Piet Wesseling. Een officiële biografie is er niet, maar er is genoeg informatie te vinden in een aantal artikelen over de pater in het archief van het Katholiek Documentatie Centrum te Nijmegen. Een van die artikelen is afkomstig uit het Dagblad van Nijmegen met de titel ‘Pater Piet Wesseling, portret van een priester’ van H.V. (onbekend) uit 1960. Uit het artikel is op te maken dat Wesseling wordt geboren in Den Haag in het jaar 1917. Op zijn twaalfde ging hij naar een seminarie waar hij werd opgeleid tot geestelijke. Toen

⁸⁸ F. de Maeseneer, ‘het fenomeen jongerenliturgie in de parochie’ *Tijdschrift voor Liturgie* 68 (1968) 17.

⁸⁹ L. Kuypers, ‘Twee rapporten’, *Tijdschrift voor Liturgie* 52 (1968) 320-324.

⁹⁰ ‘Vastenconferenties voor jongeren’ in Onbekend (z.j.)

hij als priester werd gewijd, was de Tweede Wereldoorlog al begonnen en kwam hij in Limburg terecht. Volgens de interviewer is deze periode vormend geweest voor Wesseling, hij was zich er namelijk als een van de weinigen van bewust dat de oorlog een schok teweegbracht bij de jeugd.⁹¹ In 1949 schreef hij het werk *Dit is leven*. Hierin beschreef hij deze schok en pleitte voor een eigen behandeling van jongeren binnen de kerk.⁹² Het is het begin van de gelijknamige beweging die zich richtte op de katholieke jeugd. Vanaf 1949 tot 1957 had hij een eigen radio-rubriek op de KRO. Pater Wesseling werd een jongerenpriester.⁹³

Al vanaf de vroege jaren vijftig sprak hij voor grote groepen jong publiek. In 1949 wordt in de Jaarbeurshallen in Utrecht een grote jeugdmanifestatie georganiseerd waar 50000 jongeren op af komen.⁹⁴ Wesseling trekt door heel Nederland met zijn vastenconferenties die speciaal op jongeren zijn gericht en heeft hiermee groot succes. Wesseling denkt dat hij zijn succes te danken heeft aan het feit dat hij de jongeren serieus neemt. 'Ik geloof dat het komt omdat ik de jongeren serieus neem. Ik verbaas me eigenlijk steeds opnieuw dat ze komen, maar ze komen. Misschien omdat ik ze het idee geef dat ik ze serieus neem'.⁹⁵ In zijn eigen geschreven werk 'Geen Andere Kans' zegt Wesseling waarom hij zich juist wil richten op de jonge generatie. 'De jeugd is de mogelijkheid van morgen. Ze zijn nog levend, plooibaar en nog vatbaar genoeg om te ontkomen aan de verstarring, de verkalking en de verwording van zoveel om haar heen. (...) De jeugd is de kans van de kerk.'⁹⁶ Met deze visie zal hij in samenwerking met de jonge generatie zorgen voor de eerste jongerenmissen in Nederland.

4.5. De vastenconferenties

Om een beeld te krijgen van hoe zo'n vastenconferentie eruit zag moeten we ons wenden tot een verslag afkomstig uit het dagblad 'de Tijd' uit 1958. Het artikel over de vastenconferentie in de Tijd kopt: '*Groepen jongeren in R.-K. Roepen om vernieuwing*'. Volgens het artikel komen de jongeren vooral om te luisteren naar het gesproken woord omdat

⁹¹ 'Pater Piet Wesseling, Portret van een priester', in *Het Dagblad van Nijmegen* 1960 1.

⁹² 'Pater Piet Wesseling, Portret van een priester', in *Het Dagblad van Nijmegen* 1960 1.

⁹³ *Ibid.*, 1.

⁹⁴ *Ibid.*, 2.

⁹⁵ *Ibid.*, 1.

⁹⁶ P. Wesseling C.ss.R, *Geen andere kans* (Den Haag 1950) 7.

dit tijdens een normale dienst niet centraal genoeg staat.⁹⁷ Het initiatief voor deze vastenconferenties is ontstaan vanuit een samenwerking tussen jongeren en de jonge pater Piet Wesseling. Er waren in die tijd wel katholieke jeugdverenigingen die onderdeel waren van een bepaalde kerk. Het bijzondere aan dit initiatief is dat het buiten deze verenigingen om is gegaan, zonder dat zij zich hebben georganiseerd, zijn verschillende jongeren met pater Wesseling om de tafel gaan zitten. Er was behoefte aan iets nieuws dat beter aansloot bij de wensen van de jongeren van die tijd. Het resultaat daarvan is dat ze elke donderdagavond twee keer een kerk stampvol kregen. Er kwamen zo'n tweeduizend jongeren tussen de achttien en vijfentwintig jaar op af op te luisteren naar een lijdensmeditatie van pater Wesseling.⁹⁸ De missen werden vooral bezocht door katholieke jongeren die zelden naar een normale kerkdienst gingen. Deze dienst voor jongeren is een unicum in de Rooms-Katholieke kerk.⁹⁹ De jonge initiatiefnemers verwijten de Katholieke Kerk dat er teveel franje bij de eredienst is komen kijken. De geloofsbeleving moest aansluiten bij het heden. Om dit te bereiken was een aanpassing in de taal van de liturgie nodig. De taal van de liturgie werd tijdens de diensten van pater Wesseling een informatieve taal in plaats van de sacrale taal zoals die in de traditionele liturgie fungeerde. Een van de jongeren stelt ten slotte dat de katholieke jeugd progressieve ideeën heeft, er is een ernst dat het anders moet.¹⁰⁰

Amsterdam was niet de enige plek waar deze razend populaire jongerendiensten werden gehouden. Uit verschillende krantenartikelen afkomstig uit dagbladen uit heel Nederland blijkt dat pater Wesseling een landelijke tour heeft gemaakt met zijn vastenconferenties. Het dagblad 'Ons Noorden' doet verslag van acht lijdensmeditaties van Wesseling in Groningen, de krant 'Het Binnenhof' maakt melding van zijn lijdensmeditaties in Delft, Heerlen, Blerick en Helmond en in de 'Gelderlander' lezen we dat ook Nijmegen aan de haal gaat met de lijdensmeditaties van Wesseling.¹⁰¹¹⁰²¹⁰³

⁹⁷ 'Groepen jongeren in R.-K. Roepen om vernieuwing', in *De Tijd* 1958 1.

⁹⁸ 'Groepen jongeren in R.-K. Roepen om vernieuwing', in *De Tijd* 1958 1.

⁹⁹ *Ibid.*, 1.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 2.

¹⁰¹ 'Pater Wesseling besloot serie conferenties' in *Ons Noorden* 24 maart 1959

¹⁰² 'Jongeren zorg dat je erbij bent' in *Het Binnenhof* 6 februari 1959

¹⁰³ 'Zondagmorgen beginnen in de kerk aan Doddendaal speciale jongerenmissen' in *De Gelderlander* 4 september 1959

Op basis van deze artikelen kan geconcludeerd worden dat deze nieuwe vorm van liturgie voor jongeren een groot succes was. De lijdensmeditaties werden altijd voorbereid doormiddel van een overleg tussen Wesseling en de katholieke jongeren. Deze manier van liturgische vernieuwing sluit aan bij de doelstelling van de eerder beschreven liturgische beweging om het volk zoveel mogelijk bij de liturgie te betrekken. Het door de liturgische beweging beoogde resultaat, een vergrootte actieve deelname, werd met de lijdensmeditaties succesvol bereikt.

4.6. *Muzikale aanpassing van de liturgie*

Volgens E. De Jong, auteur van het artikel 'Jongerenliturgie' is het verschijnsel jongerenmis begonnen met een muzikale aanpassing.¹⁰⁴ Net als de taal van de liturgie sloot de traditionele kerkmuziek niet aan bij de wensen van de jongeren. In het artikel 'God's Geest zal ons leiden' van B. Huijbers is te lezen dat de jeugd de bestaande kerkmuziek te stijf, te heilig en bestudeerd vond.¹⁰⁵ Logisch leek dan ook de keuze om op zoek te gaan naar muziek voor tijdens de dienst die meer paste bij het eigentijds klankidoom.¹⁰⁶ Het eigentijdse klankidoom van de jaren vijftig is de jazz en heeft een sterke nadruk op ritme en het gebruik van elektronische instrumenten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de jongerendiensten van Wesseling werden opgeleukt met muziek die bij dit moderne klankidoom aansloot. Het experimenteren met eigentijdse muziek in de kerk begon met het gebruik van instrumenten die tot dan toe nooit gebruikt werden. Tijdens een lijdensmeditatie van Wesseling in Breda mag Jo Frijters een optreden verzorgen. Ze zingt en 'Missa Brevis' onder begeleiding van violen. Het artikel benadrukt dat dit hoogst ongebruikelijk was in de Katholieke Kerk. Voordat de kerkdienst plaatsvond heeft pater Wesseling wel toestemming gevraagd voor de afwijkende muzikale invulling aan Mgr. Baeten, de bisschop van Breda.¹⁰⁷ Daarnaast maakte Wesseling gebruik van de negro-spiritual, die niet alleen in muzikale zin vernieuwend was maar ook in tekstuele zin. De negro-spiritual is een muzieksoort uit de Verenigde Staten die veel gebruikt wordt in de gospelkerk. Deze religieuze muziekstroming heeft kenmerken van

¹⁰⁴ E. de Jong 'Jongerenliturgie' in A. Hollaardt (red.) *Liturgische heroriëntatie na Vaticanum II: Liturgisch woordenboek supplement* (Roermond 1970) 26.

¹⁰⁵ B. Huijbers, 'God's Geest zal ons leiden' *Gregoriusblad* 92 (1968) 70-71.

¹⁰⁶ De Jong, 'Jongerenliturgie' 26.

¹⁰⁷ 'Avondmis besluit jongerenconferenties' in *De Stem* 1958

niet-religieuze muziek als het aankomt op instrumentarium en melodie die de religieuze liedteksten begeleiden. Tijdens een aantal van Wesselings vastenconferenties maakte hij gebruik van deze negro-spirituals. Een belangrijke rol was daarbij weggelegd voor Nederlands-Amerikaans zanger Donald Jones, die niet alleen optrad tijdens de kerkdiensten in Amsterdam maar zelfs met Wessels meereisde naar Groningen. Tijdens deze optredens zong hij uitsluitend negro-spirituals. In een nogal generaliserend verslag afkomstig uit *Het Noorden* wordt het optreden van Jones als volgt beschreven: ‘De jongeren konden luisteren naar Donald Jones, de negerzanger. Met een warme bewogen stem zong hij negro-spirituals, de liederen van zijn ras, als ‘Let’s Pray Together’ en ‘Wait in the Water’ met een sterk ritmisch accent, dat de negerzang zo typeert (letterlijk geciteerd).¹⁰⁸ Het optreden werd met een groot applaus verwelkomd.

De vastenconferenties van Wesseling zijn in twee opzichten vernieuwend gebleken. Enerzijds was er de vernieuwing in de taal van de liturgie die ervoor zorgde dat het gesproken woord tijdens de kerkdienst centraler kwam te staan. De jeugd sprak deze behoefte uit omdat zij zich meer betrokken voelden bij het wereldgebeuren en behoefte had om hier op in te gaan binnen de context van de liturgie. De traditionele liturgie sloot hierbij niet genoeg aan en de jongeren hadden het verlangen om actuele kwesties in de kerk te behandelen. Deze vernieuwingsdrang is vanuit de jongeren zelf gekomen en heeft zich geuit in de samenwerking met pater Wesseling die resulteerde in het organiseren van de vastenconferenties. Anderzijds was er de wens om de traditionele kerkmuziek te vervullen voor een eigentijdser geluid tijdens de kerkdiensten. Tijdens de vastenconferenties werd daarom gebruik gemaakt van een nieuw instrumentarium zoals bij het beschreven optreden van Jo Frijters en het gebruik van de negro-spirituals die ten gehore werden gebracht door Donald Jones.

Deze vernieuwingen zijn beiden ontstaan vanuit een wens tot verandering van de liturgie door jongeren zelf. Zij hebben het initiatief genomen om de kerkdienst zo vorm te geven dat de dienst beter aansloot bij de wensen van de jeugd. Uit de krantenartikelen kan worden opgemaakt dat de kerkdiensten van Wesseling, met de vernieuwingen in de liturgie, een groot succes waren hebben geleid tot een vergrootte deelname van jongeren. De contouren van een nieuwe jeugdliturgie zijn in de jaren vijftig voor het eerst waar te

¹⁰⁸ ‘Pater Wesseling sprak en Donald Jones zong’ in *Het Noorden* 24 februari 1959

nemen op initiatief van de jeugd in samenwerking met de progressieve pater Wesseling. De jaren zestig kenmerken zich echter door een liturgische vernieuwingswens vanuit de Katholieke Kerk zelf. Een belangrijk onderdeel van deze wens tot verandering is het Tweede Vaticaans Concilie. In het volgende hoofdstuk zal betoogt worden dat dit concilie het startpunt is geweest van nog verdergaande liturgische experimenten.

Hoofdstuk 5: Vernieuwingen van de Heilige Liturgie tijdens het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965)

In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de vernieuwingen van de Heilige Liturgie in algemene zin, zoals beoogd door het Tweede Vaticaans Concilie van 1962-1965. Daarnaast wordt een licht gescheten op de vernieuwing van de liturgie in relatie tot de kerkmuziek en gevolgen hiervan.

Na het concilie van Trente (1545-1563), dat ook veel aandacht had besteed aan de liturgiehervorming, was de liturgie een strak omljnd ontastbaar geheel geworden, waarin slechts enkele details open stonden voor wijziging.¹⁰⁹

Het Tweede Vaticaans Concilie werd door paus Johannes Paulus XXIII aangekondigd op 25 januari 1959 middels een toespraak die hij hield voor kardinalen in de benedictijnenabdij van de Romeinse basiliek St. Paulus fuori le Mura.¹¹⁰ De insteek van het concilie zou tweeledig zijn. Zo bestond het voornemen om terug te keren naar de oude vormen van de verkondiging van de leer en tevens was er de wens om te vernieuwen.¹¹¹

Via de bul *Humanae Salutis* uit 1961 werd duidelijk dat het concilie geopend zou worden op 11 oktober 1962. Het Vaticanum II zou uiteindelijk duren tot en met 8 december 1965.¹¹² In de aanloop naar het concilie konden geestelijken voorstellen doen aan een Centrale Commissie voor onderwerpen die volgens hen behandeld moesten worden.¹¹³ Uit de lijst van voorstellen aan de Centrale Commissie kunnen we concluderen dat de nadruk diende te liggen op de vernieuwing van de Heilige Liturgie. Ook werd middels de voorstellen aandacht gevraagd voor verschillende muzikale aspecten van de liturgie. Een aantal opmerkelijke onderwerpen met betrekking tot de muzikale aspecten die op de lijst met voorstellen voorkomen, hebben te maken met de zang en taal van de kerkdienst, instrumentale muziek en muziek voortgebracht door mechanische apparaten en thema's met betrekking tot kerkmuziek in het algemeen.

¹⁰⁹ A. Hollaardt *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (1970 Roermond) 19.

¹¹⁰ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 947.

¹¹¹ Bot *Zingt Allen Mee*, 948.

¹¹² Idem, 948.

¹¹³ Idem, 948.

De voorstellen die gedaan werden met betrekking tot de liturgie, in de aanloop naar het Tweede Vaticaanse Concilie, werden uiteindelijk opgenomen in een officieel pastoraal document dat de *Sacrosanctum Concilium* of in het Nederlands de ‘Constitutie over de Heilige Liturgie’ heet. In dit document wordt uitgebreid aandacht besteedt aan de liturgie en eventuele hervormingen van de liturgie. Het begrip liturgie wordt in het *Sacrosanctum Concilium* als volgt omschreven: ‘de liturgie bestaat uit een onveranderlijk gedeelte dat van Godswege is ingesteld, en uit gedeelten die aan veranderingen onderhevig zijn en die in de loop der tijden kunnen en zelfs moeten worden gewijzigd.’¹¹⁴ (‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ 1963) Deze stellingname geeft de ruimte om de liturgie aan te passen aan een bepaalde tijdsgeslacht.

Het document bestaat uit meerdere hoofdstukken, opgedeeld in verschillende artikelen en paragrafen. Met name de hoofdstukken ‘Algemene beginselen voor de vernieuwing en de bevorderingen van de Heilige Liturgie’¹¹⁵ en ‘De gewijde muziek’ zijn van grote relevantie.

In het hoofdstuk ‘Algemene beginselen voor de vernieuwing en de bevorderingen van de Heilige Liturgie’ komen een aantal aanbevelingen aan bod die tot een verantwoorde vernieuwing van de heilige liturgie moeten leiden. In artikel 2 van dit hoofdstuk lezen we dat de wens van de Kerk moet zijn de actieve deelname van de gelovigen te bevorderen. Aan de bevordering en vernieuwing van de heilige liturgie moet grote zorg worden besteed omdat ze een belangrijke bron is waaruit de gelovigen de christelijke geest putten.¹¹⁶ Uit deze passage kan opgemaakt worden dat er een roep om vernieuwing gaande is en dat het thema vernieuwing een belangrijke rol speelt tijdens het Concilie.

In hetzelfde artikel 2 van hoofdstuk 1 komt nog een interessante passage voor: ‘De zielzorgers moeten de liturgische vorming en de actieve deelname van de gelovigen, inwendig en uitwendig, volgens ieders leeftijd, stand, levenswijze en mate van religieuze

¹¹⁴‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570> (8 juli 2015)

¹¹⁵‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570> (8 juli 2015)

¹¹⁶ ‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570&id=2329> (8 juli 2015)

ontwikkeling, met ijver en geduld bevorderen om zo een van hun voornaamste plichten als trouwe beheerders van Gods geheimen te vervullen.¹¹⁷

Allereerst kan men uit dit stuk tekst opmaken dat er meer vrijheid wordt gegeven aan de zielzorgers om de liturgie aan te passen aan leeftijd om de actieve deelname te bevorderen. In het licht van de jongerenliturgie is dit relevant omdat getracht werd de deelname van jongeren te vergroten. Daarnaast wordt in deze passage ook een grotere autonomie gegeven aan de plaatselijke kerk of pastoor. De analyse van dit document door Hollaardt (1970) merkt die vergrootte autonomie ook op. Volgens hem wordt met dit artikel de weg geopend naar decentralisatie en aanpassing van de liturgie aan een specifiek land en cultuur.¹¹⁸ Hier wordt de stelling dat er ruimte moet zijn voor aanpassingen in de liturgie dus breder getrokken. Niet alleen kunnen er gedeelten van de liturgie die onderhevig zijn aan tijdsgeestelijke veranderingen worden gewijzigd, maar bestaat zelfs de vrijheid de liturgie aan te passen aan een specifiek land, cultuur of bepaalde groepen. Hieruit zou je kunnen concluderen dat met ‘bepaalde groepen’ jongeren bedoeld kunnen worden.

In het hoofdstuk ‘gewijde muziek’ wordt een aantal besluiten gemaakt met betrekking tot de liturgische muziek. Een van de bepalingen die het meest relevant is voor de muziek die bij de jongerendiensten werd gebruikt is de volgende: ‘Andere muziekinstrumenten (dan het orgel) mag men overeenkomstig het oordeel en met toestemming van het bevoegd territoriaal gezag, bij de goddelijke eredienst toestaan, voor zover ze geschikt zijn voor liturgische gebruik of daarvoor geschikt kunnen worden gemaakt, voor zover zij passen bij de waardigheid van de kerk en werkelijk bijdragen tot stichting van de gelovigen.’¹¹⁹ Hiermee wordt toestemming gegeven om andere muziekinstrumenten te gebruiken mits het wordt goedgekeurd door bevoegd territoriaal gezag.¹²⁰ Het gebruik van ander instrumentarium werd hiermee officieel vastgelegd tijdens het Vaticanum II. De periode na 1964 markeert de opkomst van een

¹¹⁷ ‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570> (8 juli 2015)

¹¹⁸ A. Hollaardt *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (1970 Roermond) 17

¹¹⁹ ‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Gewijde muziek’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570&id=2341> (8 juli 2015)

¹²⁰ ‘SACROSANCTUM CONCILIUM: Gewijde muziek’ (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570&id=2341> (8 juli 2015)

jongerendienst waarbij instrumenten en muzieksoorten worden gebruikt die niet religieus zijn.

Een hypothese van A. Nijk in zijn werk 'Secularisatie' (1968) is dat de liturgische vernieuwingen te maken kunnen hebben met cultuurverschuivingen die plaatsvinden, waardoor de traditionele liturgie niet meer voldoende tot een gelovig en toegewijd handelen leidt. Dit verklaart waarom men in de Katholieke Kerk in Nederland na het Tweede Vaticaanse Concilie verder is gaan experimenteren met nieuwe vormen van liturgisch handelen. De nieuw verkregen vrijheid van liturgisch handelen heeft er daarom voor gezorgd dat zoets als een jongerenmis zich verder is gaan ontwikkelen en zich wijder over ons land heeft verspreid. De jongerenmissen moet daarom niet gezien worden als een strijd tegen deze cultuurverschuiving maar juist als het meebewegen met de culturele tendens onder jongeren. De missen gericht op jongeren na 1964 bewegen echter wel heel ver mee met deze culturele tendens. Steeds vaker wordt de traditionele kerkmuziek vervangen voor populaire seculiere muziek.

Hoofdstuk 6: Swingen in de kerk? Het ontstaan van de beatmis

Zoals we in het vorige hoofdstuk konden lezen was een van de uitgangspunten van het Tweede Vaticaanse Concilie een vernieuwing van de liturgie om actieve deelname van de gelovigen te vergroten. Om dit doel te bereiken gaf de ‘Constitutie over de Heilige Liturgie’ de ruimte om de liturgie aan te passen aan leeftijd, stand, levenswijze en mate van religieuze ontwikkeling.¹²¹ Daarnaast was de liturgie altijd aan verandering onderhevig geweest en mocht de liturgie nu gewijzigd worden om beter aan te sluiten bij de tijdsgeest. Ook was het toegestaan om een liturgische toenadering te zoeken tot een specifiek land, een cultuur of bepaalde groepen.¹²² Het bovenstaande in ogenschouwendemend is het niet vreemd dat er tijdens de jaren zestig in de Katholieke Kerk geëxperimenteerd werd met nieuwe liturgievormen voor jongeren. De jongeren waren namelijk juist een groep waarmee Katholieke Kerk aansluiting diende te zoeken tijdens de jaren zestig zoals bleek uit hoofdstuk 4. Volgens F. de Maeseneer is de jongerenmis dan ook een manier van de Katholieke Kerk om aan te sluiten bij de ‘jongerencultuur’ van de jaren zestig.¹²³ De jongeren van die tijd hadden door de culturele en maatschappelijke veranderingen behoefte om hier aandacht aan te schenken tijdens de kerkdienst. De traditionele liturgie kon deze aansluiting niet bewerkstelligen dus werd er na het Tweede Vaticaanse Concilie lustig op los geëxperimenteerd. In het artikel ‘jongerenliturgie’ van E. De Jong stelt de auteur dat het verschijnsel jongerenmis is begonnen met een muzikale aanpassing van de liturgie. Er is volgens hem in het traditionele repertoire te weinig voorhanden dat de jeugd aanspreekt. Daarom wordt de oplossing gezocht bij muziek met een eigentijds klankidoom. In de jaren vijftig werd tijdens de vastenconferenties en lijdensmeditaties van pater Wesseling al een nieuwe muzikale invulling gegeven aan de diensten. De jongerenmis werd opgeleukt met ‘negrspirituals’ van zanger Donald Jones en er werd gebruik gemaakt van een instrumentarium dat tot op heden niet eerder in de kerk gehoord werd zoals bij de opvoering van het ‘Missa Brevis’ van Jo Frijters waarbij violen werden ingezet.¹²⁴ Na het Vaticanum II gaat

¹²¹ SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie’ (versie 9 december 2014)

<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570> (8 juli 2015)

¹²² A. Hollaardt *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (1970 Roermond) 17.

¹²³ F. de Maeseneer, ‘het fenomeen jongerenliturgie in de parochie’ *Tijdschrift voor Liturgie* 68 (1986) 17.

¹²⁴ ‘Avondmis besluit jongerenconferenties’ in *De Stem* 1958

de zoektocht naar een eigentijdse muzikale invulling van de jongerenmis nog een stap verder. Er wordt gekozen voor een muzieksoort die geen religieuze achtergrond heeft maar zelfs als profaan werd aangeduid. In de jaren zestig was de muziek van immens populaire Engelse band de Beatles enorm geliefd onder jongeren. Deze *beatmuziek* zou dan ook worden ingezet tijdens de jongerendiensten na het Vaticanum II. Het was voor het eerst dat populaire muziek de traditionele kerkmuziek verving.

6.1 De *Beatmis*

Een belangrijk naslagwerk waarin nog het meeste informatie te vinden is over het fenomeen ‘beatmis’, ‘teenagermis’ of ‘jongerenmis’ is het werk van Richard Bot *Zingt Allen Mee*. Het boek is een grondige bestudering van kerkmuziek en liturgie. Slechts een deelhoofdstuk is gewijd aan de ontwikkeling van de mis voor jongeren. Volgens Bot is het moeilijk vast te stellen wanneer en waar voor het eerst een jongerenmis werd gevierd. In het vierde hoofdstuk is echter vastgesteld dat er al religieuze bijeenkomsten waren voor jongeren onder leiding van pater Piet Wesseling in de jaren vijftig. Met zijn lijdensmeditaties en vastenconferenties had hij in heel Nederland groot succes.¹²⁵ De vraag is waarom Bot dit nergens noemt. Wellicht waren deze bijeenkomsten voor hem geen echte kerkmis en is er volgens Bot pas sprake van een jongerenmis na het Vaticanum II waar nieuwe vrijheden verkregen werden voor het aanpassen van de traditionele mis naar een mis speciaal voor jongeren. Men zou kunnen stellen dat de bijeenkomsten van Wesseling, qua muzikale en talige invulling en het feit dat ze speciaal voor jongeren werden georganiseerd, ook als jongerenmis aan te duiden. Het beginpunt van het organiseren van jongerenmissen ligt daarom in de jaren vijftig. Bot neemt als startpunt het jaar 1964 wegens een melding van een jongerenmis in vergaderingsnotulen gevonden in het archief van de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging (NSGV). De NSGV is de vereniging voor liturgische muziek in de rooms-katholieke kerk. Ze bevorderen de studie en de beoefening van de liturgische muziek. Tevens zijn ze uitgever van het Gregoriusblad.¹²⁶ De mis waarover in de notulen gesproken wordt, werd gehouden in de Theresiakerk in Breda en had de naam *Mis voor Teenagers*.¹²⁷ Uit de

¹²⁵ Zie hoofdstuk 1

¹²⁶ ‘De NSGV’ (versie 12 november 2015) <http://www.nsgv.nl/index.php/nsgv> (12 november 2015)

¹²⁷ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 1242.

notulen blijkt dat de NSGV de uitvoering van de mis afkeurde maar dat enkele bestuursleden naar zeiden dat op grond van pastorale redenen de dienst geoorloofd zou zijn.¹²⁸ Het is interessant dat de dienst als geoorloofd werd beschouwd door sommige bestuurders. De pastorale redenen waar zij zich op beroepen moeten dan wel zijn vastgesteld tijdens het Vaticanum II. Dit verklaart dan ook dat de jongerenmissen na 1964 een wijdverspreid fenomeen waren en wekelijks in kerken door heel Nederland gehouden werden. De bijeenkomsten van Wesseling kunnen in dat licht beschouwd worden als een zeer succesvolle eenmansactie op veel kleinere schaal.

We kunnen aannemen dat de jongerenmis en de jongerenliturgie een product zijn van de vernieuwingswens van de Katholieke Kerk tijdens Vaticanum II. De nieuw verkregen vrijheid zorgde ervoor dat men is gaan experimenteren met nieuwe liturgievormen. Er was niet langer sprake van een uniforme liturgie maar er kwam ruimte voor een pluriforme liturgie waarvan de jongerenliturgie er een was. De *beatmis* is een vorm van jongerenliturgie en eveneens een product van de vernieuwing van de liturgie. Echter lijkt het een vreemde keuze om de traditionele liturgie te combineren met de seculiere *beatmuziek* vanwege de niet religieuze herkomst ervan. De muziekstijl was echter tijdens de jaren zestig zo populair onder jongeren dat het niet vreemd is dat voor die muziek werd gekozen. Zoals eerder al werd gesteld probeerde de Katholieke Kerk de moderne invloeden te kanaliseren. Er werd een religieus tintje gegeven aan een seculier fenomeen.

Om een goed beeld te krijgen van hoe zo'n beatmis eruit zag wend ik mij tot het volgende affiche voor een beatmis in de Emmauskerk in Spijkenisse.

Beat-mis

'Op tweede Pinksterdag komt HET grote streekkoor (120 jongens en meisjes) uit Beverwijk en omstreken, een van de beste jeugdkoren van Nederland, naar de Emmaus-kerk in Spijkenisse'(...)onder de medewerkers: Hans Timmer (19) electr. orgel; the Folk Singers; Jan Baay (30), in 't Noorden een beroemd zanger. Het wordt een sterke eenheid tussen liturgie en zang. Uitgevoerd worden o.a. Spirituals – Bach in de stijl van de Swingle Singers – Yesterday van de Beatles – melodieën van Ramses Shaffy en Franse chanson enz. enz.' (affiche uit 1968 herkomst onbekend)

¹²⁸ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 1243.

Het bovenstaande affiche schetst een goed beeld van hoe de beatmis er uit zag. Allereerst werd er gebruikt gemaakt van elektronische instrumenten, iets dat hoogst ongebruikelijk was in de kerk. De nadruk ligt op de muziek maar is wel in combinatie met traditionele liturgie. Er worden ‘negro-spirituals’ opgevoerd, een muziekvorm met een religieuze achtergrond die we ook al zagen bij de bijeenkomsten van Wesseling. Daarnaast staat veel populaire muziek op het programma. Muziek in de stijl van de Swingle Singers, een Parijse band die klassieke muziek op een jazzachtige wijze a capella ten gehore bracht ondersteund door een drumstel en een contrabas¹²⁹, de grootste hit van de Beatles ‘Yesterday’ en muziek met melodieën van Ramses Shaffy. Muziek zonder religieuze achtergrond en niet religieuze teksten maar juist populaire en eigentijdse seculiere muziek. Hieruit valt op te maken dat de traditionele liturgie tijdens de jongerenmis deels in stand wordt gehouden en muziek een belangrijke bijzaak is die de jongeren moet aanspreken. De term beatmis slaat daarom ook niet op de mis in zijn geheel maar meer op de muzikale invulling ervan, namelijk een mis gevuld met populaire muziek. Een deel van de traditionele liturgie blijft ongewijzigd. Daarnaast blijkt dat de benaming beatmis slechts een modewoord is dat zijn betekenis verliest en later wordt omschreven als jongerenmis.

De organisatie van de jongerenmissen is niet onopgemerkt gebleven bij de traditionele clerici. De NSGV stelde in 1967 een commissie in die advies moest uitbrengen aan de Nederlandse bisschoppen aangaande de jeugdmissen.¹³⁰ Er volgde een rapport *Eucharistievieringen voor jonge mensen* dat werd bediscussieerd in december 1967. De discussie leverde slechts enkele adviezen op maar nog geen duidelijke richtlijnen.¹³¹ Dit geeft aan dat er nog geen duidelijke aanpak was voor dit nieuwe fenomeen. Hier werd dankbaar gebruik van gemaakt door de organisatoren van de jongerenmissen. Er verschijnt een tweede rapport waarin wel duidelijke uitgangspunten worden geformuleerd. De uitgangspunten waren als volgt: ‘streven naar een liturgie waar zoveel mogelijk mensen zich in kunnen herkennen, dus geen onderscheid maken tussen jongeren en ouderen, de jeugd moest meer affiniteit krijgen met de liturgie en er moesten tekstdschrijvers en componisten gevonden worden die, met goedkeuring van de

¹²⁹ ‘The Swingles’ (versie 8 november 2015) <http://www.theswingles.co.uk/about/> (8 november 2015)

¹³⁰ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 1244.

¹³¹ R. Bot *Zingt Allen Mee* (Kampen 2003) 1245.

bisschoppen, teksten en muziek moesten schrijven die de jeugd aansprak.¹³² Er werden vanaf 1969 werkgroepen opgericht en congressen georganiseerd om deze adviezen tot uitvoering te brengen. Het fenomeen jongerenmis werd nu eindelijk serieus genomen. De adviezen hebben er uiteindelijk toe geleid dat de jongerenmissen een ontwikkeling doormaakte van een mis met traditionele liturgie onderbroken door moderne liederen, naar een nieuwe liturgievorm waarin de muziek die jongeren moest aanspreken werd geïntegreerd. Hiermee kwam in 1969 dan ook een einde aan de naam 'beatmis'.

¹³² Idem, 1245.

Conclusie

In de inleiding is de vraag gesteld in hoeverre het ontstaan van de jongerenliturgie een product is van de vernieuwingswens van de Katholieke Kerk en de Nederlandse jongeren. Daarnaast is een verklaring gezocht voor deze vernieuwingswens in het licht van de binnen- en buitenkerkelijke ontwikkelingen van 1950-1969.

In het eerste hoofdstuk zagen we dat de liturgie van de Katholieke kerk altijd aan verandering onderhevig was. Er was sprake van een vrije ontwikkeling van de liturgie in de afzonderlijke kerken. Deze ontwikkeling wordt de 'liturgische beweging' genoemd. Binnen deze 'liturgische beweging' zijn twee stromingen beschreven die beiden als doel hadden de liturgie zo aan te passen dat het de deelname van het volk zou vergroten. In de jaren vijftig van de twintigste eeuw zijn ook een aantal binnenkerkelijke ontwikkelingen gaande. Allereerst werd tijdens de jaren vijftig de vernieuwing van de Katholieke Kerk in Nederland ingezet. In 1955 wordt een oude generatie bisschoppen vervangen door een nieuwe generatie, die zich meer vooruitstrevend opstelden en open stonden voor veranderingen in de Katholieke Kerk.¹³³

Tevens kondigde Paus Johannes XXIII in 1959 het Tweede Vaticaans Concilie aan met twee duidelijke doelen voor ogen: verantwoorde vernieuwing van het katholieke leven en teruggrijpen naar de oude vormen van de leer. Het is duidelijk geworden dat de Katholieke Kerk in deze tijd openstond voor vernieuwing.

Deze vernieuwing was nodig om een antwoord te bieden op een sterk veranderende Nederlandse samenleving. In het tweede hoofdstuk werden de binnenkerkelijke en buitenkerkelijke ontwikkelingen uiteengezet. De Tweede Wereldoorlog had de ons land korte tijd volledig lamgelegd. Na de oorlog was er sprake van een babyboom waardoor de nieuwe generatie zich in groten getale aandeede. Dit zorgde voor een generatie conflict waarbij de nieuwe generatie het oude bestel sloopte.¹³⁴

De positie van veel traditionele instituten wankel en maakten ze een interne crisis door. De interne crisis kenmerkte zich doordat nieuwe ideeën recht tegenover oude normen en waarden kwamen te staan. Hierdoor kon weinig tegenstand geboden worden

¹³³ H.J. Selderhuis (red.) *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis* (2006 Kampen) 840.

¹³⁴ J. Blom, 'De Jaren Vijftig' en de 'De jaren Zestig?', *BMGN*, 112 517.

aan de moderniserende Nederlandse samenleving. Niet langer het koesteren van het verleden, maar een oriëntatie op alles wat modern was.¹³⁵ Dit is in lijn met het proces van ‘aggiornamento’ dat de Katholieke Kerk doormaakte.

De Nederlandse katholieke kerk maakte een ingrijpende rituele revolutie door om de gelovigen bewuster te maken, het geloof meer tot een vertoog te maken dat ze ook op zichzelf kunnen toepassen.¹³⁶ Volgens van Rooden heeft dit grote impact gehad op de Nederlandse katholieken. ‘De katholieke kerk stond juist bekend om vaste en vanzelfsprekende rituelen.’¹³⁷ Verder stelt hij dat niet de plotselinge verandering in de liturgie de katholieken tot twijfel bracht, maar het geleidelijk minder belangrijk worden van religieuze handelingen in hun leven.¹³⁸

Er was een transitie van zware gemeenschappen naar lichte gemeenschappen. Religieuze gemeenschappen zijn, net als andere gemeenschappen in Nederland, sinds de jaren zestig minder helder omljnd en hanteren vaak geen strikt moreel kader meer.¹³⁹

Duidelijk is geworden dat de Nederlandse samenleving een transformatie doormaakte tijdens de jaren vijftig en zestig. De Katholieke Kerk in Nederland had moeite met deze transformatie. Er moest tegenstand geboden worden tegen het proces van individualisering enerzijds en de secularisering anderzijds.

De individualisering was er in de vorm van een popularisering van het romantische, expressieve en reflexieve ‘nieuwe’ zelf. Secularisering zorgde ervoor dat de katholieke zuil haar positie verloor als gemeenschap waarin gebruiken en tradities als vanzelfsprekend werden beschouwd. Hierdoor ontstond een pluralistische katholieke gemeenschap met enerzijds progressieve jonge geestelijken en anderzijds een oude conservatieve garde.

Het derde hoofdstuk diende als een inkijk in het leven van een jonge katholiek vóór de jaren vijftig en zestig. Thema’s die veel aan bod kwamen in de werken van Peter van Rooden en Jos Palm waren onmondigheid en onwetendheid. Men wist niet beter en het werd ook niet in twijfel getrokken. Men leefde in een katholieke minikosmos, afgesloten van invloeden van buitenaf. Dat veranderde vanaf de jaren vijftig. De

¹³⁵ Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw* (1995) 209.

¹³⁶ Van Rooden ‘*oral history* en het vreemde sterven van het Nederlandse Christendom.’ 544

¹³⁷ *ibid*, 545

¹³⁸ *ibid*, 545

¹³⁹ *Ibid*, 76.

Katholieke Kerk daalde af naar de samenleving. De deuren van de gesloten samenleving werden op een kier gezet.

Nederland had in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw te maken met een opgroeiende jeugd met een sterke eigen identiteit. De jeugd is daarnaast hoger opgeleid en worden ze steeds vaker blootgesteld aan seculiere televisie en er was sprake van een verhoogde mobiliteit. Er werd gesproken over een jongerencultuur. De katholieke jeugd van die tijd vond niet langer aansluiting bij de traditionele katholieke kerkdienst. Een groep jongeren is daarom een samenwerking aangegaan met pater Piet Wesseling. Deze progressieve pater hield zich vanaf de Tweede Wereldoorlog bezig met manieren om de jeugd meer bij de kerk te betrekken. Volgens Wesseling was de jeugd de toekomst van de kerk. De samenwerking tussen de jongeren en pater Wesseling hebben uiteindelijk geresulteerd in verschillende religieuze jongerenbijeenkomsten. De bijeenkomsten kunnen gezien worden als de eerste jongerenmissen in ons land. Een andere noviteit was de talige en muzikale invulling van deze bijeenkomsten. Er werden instrumenten gebruikt die nog niet eerder in de kerk te horen waren, er werden negro-spirituals gezongen en de taal van de dienst was er een die de juist de jongeren moest aanspreken. De bijeenkomsten van Wesseling waren in het hele land een groot succes. De samenwerking tussen Wesseling en de jongeren geeft blijk van een vernieuwingswens die van buitenkerkelijke aard is.

In 1962 werd het Tweede Vaticaanse Concilie gehouden. Tijdens het concilie werden verschillende besluiten genomen die de verdere ontwikkeling van jongerenmissen in Nederland zou stimuleren. Het derde hoofdstuk was een analyse van de 'Constitutie van de Heilige Liturgie' of in het Latijn het 'Sacrosanctum Concilium'. In dit pastorale document wordt gesproken over de liturgie en eventuele hervormingen van de liturgie. Met name de hoofdstukken 'Algemene beginselen voor de vernieuwing en de bevorderingen van de Heilige Liturgie'¹⁴⁰ en 'De gewijde muziek' waren voor dit onderzoek relevant. Uit het hoofdstuk 'Algemene beginselen voor de vernieuwing en de bevorderingen van de Heilige Liturgie' van het Sacrosanctum Concilium blijkt dat de autonomie van de plaatselijke kerk en pastoor werd vergroot. Er was ruimte verkregen

¹⁴⁰SACROSANCTUM CONCILIUM: Over de heilige liturgie' (versie 9 december 2014)
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi=600&doc=570> (8 juli 2015)

om de liturgie aan te passen om een zo groot mogelijk publiek aan te spreken. Het was tevens toegestaan om de liturgie aan te passen aan een specifieke doelgroep. In het licht van de jongerenliturgie is dit relevant omdat getracht werd de deelname van jongeren te vergroten. In het hoofdstuk 'de gewijde muziek' werd daarnaast toestemming gegeven om, op goedkeuring van het territoriale gezag, ander instrumentarium te gebruiken. De geanalyseerde hoofdstukken van het Sacrosanctum Concilium en de genomen besluiten van het Tweede Vaticaanse Concilie zijn een voorbeeld van de binnenkerkelijke vernieuwingswens die hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van de jongerenmissen.

Er kan aangenomen worden dat de verdere ontwikkeling van jongerenmis en de jongerenliturgie een product zijn van de vernieuwingswens van de Katholieke Kerk tijdens Vaticanum II. De nieuw verkregen vrijheid zorgde ervoor dat men is gaan experimenteren met nieuwe liturgievormen. Er was niet langer sprake van een uniforme liturgie, maar er kwam ruimte voor een pluriforme liturgie waarvan de jongerenliturgie er een was. De *beatmis* is een vorm van jongerenliturgie en eveneens een product van de vernieuwing van de liturgie die tijdens de periode 1964-1969 veel voorkwam. Voor het eerst werd er op grote schaal seculiere muziek gebruikt tijdens de jongerenmissen. Bij de bijeenkomsten van Wesseling was nog sprake van muziek met een religieuze achtergrond zoals de negro-spirituals. Het gebruik van de seculiere muziek als muzikale omlijsting tijdens de jongerenmissen zorgde voor een tweetal rapporten. Aan de hand van deze rapporten werden richtlijnen vastgelegd met betrekking tot de invulling van de jongerenmissen. . De adviezen hebben er uiteindelijk toe geleid dat de jongerenmissen een ontwikkeling doormaakte van een mis met traditionele liturgie die werd afgewisseld met moderne liederen, naar een nieuwe liturgievorm waarin de muziek, die de jongeren aansprak, werd geïntegreerd. Hiermee kwam in 1969 dan ook een einde aan de naam 'beatmis'. De jongerenmis zou wel blijven bestaan maar in een nieuwe vorm.

Vanaf de jaren vijftig is bij zowel de Katholieke Kerk als de Nederlandse katholieke jongeren behoefte aan vernieuwing. Los van elkaar hebben zij getracht om de katholieke kerkdienst beter te laten aansluiten bij elkaars wensen. Dit heeft erin geresulteerd dat de jongerenmis een feit werd.

Literatuurlijst

Literatuur:

- ❖ Bax, E. H. (1988). *Modernization and cleavage in Dutch society. A study of long term economic and social change* s.n.
- ❖ Bot, R. E. O. A. (2003). *Zingt Allen Mee*. Kampen, Nederland: Gooi & Sticht.
- ❖ Clemens, T. H. J., Klep, P., & Winkeler, L. (2004). Moeizame moderniteit. Ter Inleiding. In T. H. J. Clemens (Red.), *Moeizame Moderniteit: Katholieke cultuur in transitie. Opstellen voor Jan Roes (1939-2003)* (pp. 14-26). Leuven, België: Trajecta.
- ❖ Hollaardt, A. (1970). *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement*. Roermond, Nederland: Romen.
- ❖ Jong, E. de. (1970). Jongerenliturgie. In A. Hollaardt (Red.), *Liturgische Orientatie na Vaticanum II: Liturgisch Woordenboek Supplement* (pp. 26-26). Roermond, Nederland: Romen.
- ❖ Kennedy, J. (1995). *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. Amsterdam, Nederland: Boom.
- ❖ Labree, R. (1993). *Rock & Roll in rood-wit-blauw: de invloed van de Amerikaanse rock&roll op Nederland en de Nederlandse popmuziek tussen 1955-1965*. Amsterdam, Nederland: Stichting Popmuziek Nederland.
- ❖ McLeod, H., Ustorf, W. ed. (2003) *The decline of Christendom in Western Europe, 1750-2000*. Cambridge, Engeland: Cambridge
- ❖ Palm, J. (2012) *Moederkerk*. Amsterdam, Nederland: Olympus
- ❖ Podhradsky, G. (1965). *Beknopt Liturgisch Woordenboek*. Roermond, Nederland: Romen.
- ❖ Righart, J. H. (1995). *De eindeloze jaren zestig: Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam, Nederland: De arbeiderspers.
- ❖ Roes, J. (1988). Katholizismus und Moderne oder Der veruntreute Himmel und seine Postmoderne Relevanz. In J. Roes (Red.), *Kirchliche Zeitgeschichte* (pp. 4-4). Göttingen, Duitsland: Vandenhoeck & Ruprecht.
- ❖ Selderhuis, H. J. (Red.). (2006). *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. Kampen, Nederland: Kok.

- ❖ Thurlings, J. (1971). *De Wankele Zuil. Nederlandse Katholieken tussen Assimilatie en Pluralisme*. Nijmegen, Nederland: Springer Media
- ❖ Wesseling, P. (1950). *Geen andere kans*. 's Gravenhagen, Nederland: Ten Hagen.

Artikelen:

- ❖ Blom, J. (1997). 'De Jaren Vijftig' en de 'De jaren Zestig?', *BMGN-Low Countries Historical Review*, 112
- ❖ Bosscher, D. (1997). Nederland en de jaren zestig: een doolhofachtig cultuurlandschap. *Groniek* 137
- ❖ Dam, P. van. (2012) Een wankel vertoog: over ontzuiling als karikatuur *BMGN-LCHR*, 126.3
- ❖ Huijbers, B. (1968). God's geest zal ons leiden. *Gregoriusblad*, 92(1), 1
- ❖ Kuypers, L. (1968). Twee Rapporten. *Tijdschrift voor Liturgie*, 52(1)
- ❖ Lechner, F. (1989). Catholicism and Social Change in the Netherlands: A Case of Radical Secularization. *Journal for the Scientific Study of Religion* 28.2
- ❖ Maeseneer, F. de. (1968). Het fenomeen jongerenliturgie in de parochie. *Tijdschrift voor Liturgie*, 68(1)
- ❖ Rooy, P. de. (1968). Vetkuifje waarheen? Jongeren in Nederland in de jaren vijftig en zestig. *BMGN-Low Countries Historical Review*, 101(1)
- ❖ Rooden, P. van. (2004) *Oral history* en het vreemde sterven van het Nederlandse christendom. *BMGN*, 119.4
- ❖ Spiertz, M. (1995). De Nederlandse bisschoppen in beraad (1951-1953). Uit de voorgeschiedenis van het Bisschoppelijk Mandement van 1954, *Trajecta*. 4.4.
- ❖ Stuurman, S. (1984) Het zwarte gat van de jaren vijftig. *Kleio* 25:8

Websites:

- ❖ De NSGV. (2015, 12 november). Geraadpleegd van <http://www.nsgv.nl/index.php/nsgv>
- ❖ Dom Prosper Gueranger. (2015, 06 juni). Geraadpleegd van <http://www.ndganagobie.com/domgueranger.htm>

- ❖ Sacrosanctum Concilium: over de heilige liturgie. (2014, 9 december).
Geraadpleegd van
<http://www.rkdocumenten.nl/rkdocs/index.php?mi600&doc=570>
- ❖ The Swingles. (2015, 08 november). Geraadpleegd van
<http://www.theswingles.co.uk/about>

Krantenartikelen:

- ❖ Auteur Onbekend (1958). Avondmis besluit jongerenconferenties. *De Stem*
- ❖ Auteur Onbekend (1959, 4 september). Zondagmorgen beginnen in de kerk aan Doddendaal speciale jongerenmissen. *De Gelderlander*
- ❖ Auteur Onbekend (1959, 6 februari). Jongeren zorg dat je erbij bent. *Het Binnenhof*
- ❖ Auteur Onbekend (1959, 24 maart). Pater Wesseling besloot serie conferenties. *Ons Noorden*
- ❖ Auteur Onbekend (1959, 24 februari). Pater Wesseling sprak en Donald Jones zong. *Het Noorden*
- ❖ Auteur Onbekend (1960). Pater Piet Wesseling, Portret van een priester. *Het Dagblad van Nijmegen*
- ❖ Auteur Onbekend (1958). Groepen jongeren in R.-K. Kerk roepen om vernieuwing. *De Tijd*